

Çekimser ile Muhalif: MHP ve İYİ Parti Arasındaki Parti Rekabetinin Uygur Meselesine Yansımaları

Selçuk KAHRAMAN¹, Ahmet Göksel ULUER²

Çekimser ile Muhalif: MHP ve İYİ Parti Arasındaki Parti Rekabetinin Uygur Meselesine Yansımaları

Öz

Bu çalışma, 2017 yılından beri Türk milliyetçiliğini temsil eden MHP ve İYİ Parti'nin ideolojik ve insan hakları açısından odağına giren Uygur meselesindeki söylem ve eylemlerini karşılaştırmaktadır. Döneme ait meclis konuşmaları, haber ve kamuoyu açıklamalarından hareketle MHP'nin iktidarın yanında konumlanması nedeniyle daha çekimser, kayıtsız kalan ve savunmacı, İYİ Parti'nin ise muhalefet pozisyonu nedeniyle daha aktif, suçlayıcı ve ısrarcı bir tutum takındığını iddia etmektedir. Böylece Uygur meselesi, ideolojik parti rekabeti ile iktidarda olma ilişkisini sorunsallaştırarak dış politika ve iç politikanın yekdiğerini inşa eden karakterine dikkat çeken bir vaka olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: MHP, İYİ Parti, Uygur meselesi, Türk milliyetçiliği.

The Abstainer and the Opponent: Reflections of the Party Rivalry between MHP and İYİ Party on Uyghur Issue

Abstract

This study examines the discourse and actions of the MHP (Nationalist Movement Party) and the İYİ Party (Good Party) regarding the Uyghur issue, which has been a significant ideological and human rights concern for both parties representing Turkish nationalism since 2017. By analyzing parliamentary speeches, news reports, and public statements from the period, the study argues that the MHP, due to its alignment with the government, has displayed a more cautious, indifferent, and defensive stance. In contrast, the İYİ Party, as part of the opposition, has taken a more proactive, accusatory, and persistent approach. Thus, the Uyghur issue is examined as a case that highlights the mutually reinforcing relationship between foreign and domestic politics, while problematizing the interplay between ideological party rivalry and the dynamics of being in power.

Keywords: MHP, İYİ Party, Uyghur issue, Turkish nationalism.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

1. Uygur Meselesinin Mahiyeti ve Türk Milliyetçiliği Siyasetine Yansıması

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) anayasal özerkliğe sahip beş bölgesinden biri olan, ülkenin batısında yer alan ve Türk soylu Uygur halkının yüzyıllardır yaşadığı Sincan Uygur Özerk Bölgesi, uzun süredir insan hakları ve etnik siyaset temelli tartışmaların odağındadır. Uygurlar dışında Han Çinliler, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler ve Taciklerin yer aldığı bölgede, 2020'deki resmi nüfus sayımına göre yaklaşık 25 milyon kişi yaşamaktadır ("China Statistical Yearbook 2020", t.y.). 1940'ların sonunda %5 civarında olan

¹ Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, skahraman@erbakan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1217-0472>

² Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, aguluer@erbakan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2528-2780>

Han Çinlilerin, 2000’li yıllarda %40’a yükseldiği ve günümüzde bölgenin yaklaşık %42’sini oluşturdukları belirtilmektedir (Minority Rights Group, 2023). Ayrıca sahip olduğu petrol, doğalgaz ve pamuk gibi kıymetli doğal kaynakların yanı sıra (Chaudhuri, 2010: 11), ÇHC’nin İpek Yolu’nun ihyası olarak tanımlanabilecek Kuşak Yol Projesi’nde stratejik bir coğrafi konumda bulunduğundan (Ercilasun, 2018: 2), Pekin Hükümeti’nin ekonomik planlamalarında gözettiği bir bölgedir.

Tarih boyunca, merkezî Çin uygarlığının denetim kurma amacına karşı merkezkaç bir tutumla mücadele veren Uygur bölgesinde, 1933’te Doğu Türkistan Cumhuriyeti kuruldu. Yaklaşık bir yıl varlığını koruyabilen bu cumhuriyetin yerine, 1944’te beş yıl süreyle ikinci bir cumhuriyet ilan edilse de 1949’da Çin’de yaşanan sosyalist devrim ve ÇHC’nin kurulması sürecinde bölge ilhak edildi. 1955’te Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nin tesis edilmesiyle, bağımsızlık girişimleri sona ererek merkezin öngördüğü otonominin sınırları benimsendi. 1990’lara kadar ÇHC’nin bölgeye yönelik politikalarına tepkiler/itirazlar görece ufak çaplı iken, 1990’da Barın, 1997’de Guja ve 2009’daki Urumçi olayları ile bölgede yaşanan gelişmeler küresel kamuoyunda geniş yer buldu. Sayılan her bir olaydaki insan ölümleri, kolluk kuvvetlerinin kontrolsüz güç kullanımı ve Çin rejiminin bölgeye yönelik politikaları tekrar ve tekrar gündeme geldi.

Şiddet olaylarıyla dikkatleri üzerine çeken Uygur meselesi, birkaç eksenle tartışmalar doğurdu. Bunların ilki, Sincan Üretim ve İnşaat Kuvvetleri gibi ekonomik kalkınmayı hedefleyen devlet kurumlarının faaliyetleri ve teşvik ettikleri göç ve yatırım politikalarıyla meydana gelen nüfus değişimidir. Bölgedeki Han Çinlilerinin artışının, ekonomik kalkınmanın yanı sıra demografik yapının değiştirilerek bölge insanlarının Çinileştirilmesi planına yönelik olduğu ileri sürüldü (Seymour, 2000). İkincisi, sayısı 1 milyona yakın olduğu ileri sürülen (“Communications, cases examined, ...”, 2018: 20) Uygur kökenli Çin vatandaşına, “yeniden eğitim” ya da “toplama” kampı adı verilen kuruluşlarda Mandarin ve Çin kültürünü yeniden öğretmekle “daha fazla Çinli olmak adına” (Wang, 2019: 91) milliyetçi/vatansever doktrinlerin aktarılmasıdır. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Konseyi’nin ilgili raporuna göre, kamplarda tutulan kişilere resmi bir suçlama yapılmadan keyfi ve kalma süreleri belirsiz biçimde alıkoymakta, kaybedilmekte ve/ya kamp dışıyla iletişim kurmaları engellenmektedir (“Communications, cases examined...”, 2018: 20). Üçüncüsü, Uygurların İslamiyet’le bütünleşik kimliklerinin, Çin sosyalizm anlayışı ile çelişmesidir. Camilerin siyasallaşma ve Uygurların radikalleşme tehlikesi ileri sürülerek İslami giyim kısmen yasaklanmış, imamlar devlete sadakat kurslarına katılmak zorunda kalmış ve din adamları zorlu denetimlere uğramışlardır (Castets, 2015). Dördüncüsü, kültürel entegrasyondan asimilasyonist bir tavra bürünen Çin dilini yayma ve Uygur dilinin öğretilmesini baskılama girişimleridir (Dwyer, 2005: x). Son olarak, bir devlet politikası olarak Uygurların doğum hızını kontrol altına almak adına yapılan zorlayıcı pratikler de eleştirilmiştir (Zenz, 2020). Tüm bu tartışmaların insan haklarının ihlal edildiğini gözler önüne serdiği, Çinileştirme temayülü ve Han şovenizmini ortaya çıkararak toplumsal eşitliğe halel getirdiği savunulmuştur (Smith Finley, 2013: 86-87).

Çin’in bölgeye yönelik politikalarına yöneltilen itirazlara dönük Çin rejiminin savunması, ülkesel bütünlük ve ulusal güvenlik eksenlerine yaslanmaktadır. Öncelikle, bölgedeki sivil ve silahlı örgütlerin faaliyetleri, etnik ayrılıkçı ve dine dayalı (Davis, 2008: 15) bir perspektife sahip olmakla suçlanmış ve egemen bir ülkenin toprak bütünlüğüne sahip çıkma refleksiyle özdeşleştirildi. İkincisi, 11 Eylül 2001 sonrasında küresel siyasetin bir numaralı gündem maddesi haline gelen “Teröre Karşı Küresel Savaş” söylem ve politikaları, Çin rejiminin öncelikli olarak benimsediği bir konsept oldu. Bölgedeki Uygur silahlı grupları, uluslararası terör ağları tarafından finanse edilen örgütler olarak tanımlandı; bölgedeki sivil ve/ya silahlı faaliyetler, terör saldırıları, terörist eğitim kampları ve radikal terör gibi söylemler çerçevesinde yorumlandı (Rodríguez-Merino, 2023: 103-126). Özellikle, Doğu Türkistan ve Orta Asya coğrafyasıyla bağlantılı Uygur gruplar, bölgede bir İslam devleti kurma ortak amacıyla El Kaide ile bağlantılı hareket eden gruplar olarak lanse edildi (Pokalova, 2013: 289). Çin rejiminin ulusal güvenlik temelli bilgi sansürü, terörün finansmanının kovuşturulması ve uluslararası partnerle iş birliği

faaliyetleri (Zhou, 2019), 2015 tarihli Teröre Karşı Mücadele Yasası ("Bilingual Counter-Terrorism Law", 2015) aracılığıyla yürütüldü.

Etnik, dinsel ve dilsel kökenlere sahip Uygur meselesi, bölge halkının Maocu Çin geleneğiyle gözetim ve terör kapitalizminin kurbanı olduğu (Çaksu, 2020: 192) bir soykırıma (Äla, 2021; Ayup, Tékin ve Sidick, 2022) maruz kaldıkları söylemi ile Çin devletinin ülkesel bütünlük ve ulusal güvenlik temelinde ayrılıkçı ve radikal terör hareketleriyle haklı mücadelesi yelpazesindeki iki uç içerisinde yorumlanmaktadır. Hem Uygur halkı temsilcilerinin küresel çaptaki sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla (Dünya Uygur Kongresi, Uygur İnsan Hakları Projesi, vb.) farkındalık yaratmaya çalıştıkları, hem de küresel insan hakları örgütlerinin hazırladıkları raporlarla dünya kamuoyunun ilgisini çekmeye çalıştıkları bir meseledir.

Uygur halkı, etnik kökeni nedeniyle doğrudan Türk siyasal ve entelektüel milliyetçi camianın ilgi alanına girmektedir. Uygurların yaşadığı Çin ülkesinin, Türk toplulukların Orta Asya'da bulundukları dönemde (Orhun Abidelerinde de vurgulandığı üzere) sakinilmesi ve mücadele edilmesi gereken bir düşman toprak ve idare olarak kodlanması, bu ilgiyi artırmıştır. Dahası, Türk milliyetçiliğinin önemli ismi H. Nihal Atsız'ın (1998) Bozkurtların Ölümü adlı eserinde yer alan Kür Şad karakterinin Çin ile girdiği mücadelede varlık bulan isyan ve bağımsızlık temaları ile Çin, bir karşıtlık unsuru olarak vurgulanmıştır. En nihayetinde, Soğuk Savaş dönemi Türkiye'sinde vuku bulan sağcı-solcu toplumsal çatışması için komünizm, bir tehlike ve düşmanlık nesnesidir. Çin'de 1949'da kurulan komünist rejimle söz konusu karşıt-nesnelik, yeni bir çehre kazanmış ve Uygurların Çin içerisindeki konumu ve maruz kaldıkları tutumlar, Türk milliyetçiliği açısından çok boyutlu bir karşı çıkışın simgesi halini almıştır.

Türk milliyetçiliğinin uzun zaman boyunca yegâne siyasi temsilcisi konumundaki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) de bölgede 1990'lı yıllarda artışa geçen olaylara paralel olarak ilgisini artırdı. Bunun en önemli göstergelerinden biri, 1996'da düzenlenen *Uluslararası Doğu Türkistan ve Tarih Sempozyumu* idi. Doğu Türkistan tarihi ve yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği etkinlikte MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, bu davaya kayıtsız kalmanın yalnızca milliyete değil, vicdana ve hatta insanlığa kayıtsız kalmak olduğunu vurgulamıştır (Soydan, 2009). Bunun ötesinde Türkeş'in, pek çok kez, Türkiye'de yaşayan Uygur Hareketi'nin sembol ismi İsa Yusuf Alptekin ile bir araya geldiği bilinmektedir (Haber Alp, 2021). Türkeş, insan hakları ihlallerine odaklanarak uluslararası toplumun farkındalığını artırmaya, bölgenin demografik yapısının değişimini önlemeye, Türkiye ile eğitim alanında değişim anlaşmalarına öncülük etmeye ve ekonomik yatırımların yönelmesini sağlamaya yönelik bir politik çerçeveye geliştirmiştir (Zorlu, 2013).

2000'li yıllarda MHP genel başkanı Devlet Bahçeli de Uygur meselesini üstlenen ve AK Parti hükümetlerini eleştiren bir tutum takındı. Bahçeli'ye göre Uygurlar, "terör, şiddet, etnik temizlik ve bilinçli imha hareketlerine" maruz kalırken varlıklarını sürdürme mücadelesi vermektedirler. Buna karşın Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanlığı ise atalet içerisinde. "Adet yerini bulsun" niteliğindeki kısa açıklamalarla yetinmekte ve Çin'e karşı isteksiz davranarak utanç kaynağı olmaktadır (MHP, 2009).

Türk milliyetçiliğini temsil eden önemli sivil toplum kuruluşlardan olan Ülkü Ocakları da farklı zamanlarda, Çin'in eylemleri neticesinde hayatını kaybeden Uygurlar adına gıyabi cenaze namazı düzenlemek (AA, 2015), protesto yürüyüşleri düzenlemek (Hürriyet, 2015) ve konuyu doğrudan meclisin gündemine taşımak (Uygur Haber, 2018) gibi eylemlerde bulundu. Bir diğer başat Türk milliyetçisi kuruluşlardan olan Türk Ocakları, hem bölgeye yönelik tarihi/kültürel faaliyetlerle (Uygur Haber, 2023), hem de Çin'in güncel politikalarına yönelik yükselttiği tepkilerle ("X'te Türk Ocakları ır", 2023) duyarlılığını göstermişti. Uygur meselesi, Çin karşıtlığı ile münhal ilksel milliyetçi anlatılarla kurulan bağ, Türklük ve İslamiyet'in kesiştiği bir ideolojik zemin ve vicdan-adalet-zulüm üçgeninden

güncel insan haklarının sorgulandığı çok yönlü farkındalık ve duyarlılığın geliştiği, Türk milliyetçiliği için kritik ve belirleyici bir sosyo-politik mesele olagelmıştır.

Türk milliyetçilerinin “ortak acı”sı olan Uygur meselesi, son yıllarda acıya karşı takınılan tavırdaki farklılıklara atfen tartışılan bir konu haline geldi. Çalışmanın sonraki bölümlerinde detaylandırılacak olan 2015 ve 2018 yılları arasındaki gelişmeler neticesinde MHP’de, İYİ Parti’nin kuruluşuyla sonuçlanacak bir liderlik rekabeti yaşandı. Böylece MHP, Cumhur İttifakı’nın ve iktidarın bir “paydaş”ı olarak konumlanırken, seçmen tabanının önemli bir kısmını İYİ Parti ile bölüşmek zorunda kaldı. Yapılan seçimlerde yakın oy oranları elde eden Türk milliyetçiliğinin iki büyük partisi arasında, böylece dozu artan bir siyasi rekabet başladı. Rekabetin zeminini birinin iktidarda ve diğ erinin muhalefette olması oluşturmaktaydı. Öyle ki bu zemin, her iki partinin kaçınılmaz bir şekilde ortak acısı ve kurucu ideolojik direklerinden olan Uygur meselesi karşısındaki tavrı tartışmaya açık hale getirdi. MHP için açmaz, Uygur meselesinin Türk siyasetindeki başat savunucusu olma konumunun aşınmasıydı. Başta ÇHC ile ikili ilişkiler olmak üzere, paydaşı olduğu AK Parti iktidarının reel politik gereklerin uzantısı olarak kamuoyuna açık bir şekilde eleştirilemeyecek ve “düşük profil”de tutulacak bir mesele haline gelmesiydi. İYİ Parti için MHP’nin bu açmazı, çoklu rekabet olanağı sunmaktaydı. Hem içerisinden koptuğu partiden daha milliyetçi olduğunu vurgulayabileceği, hem de iktidarda olmanın getirdiği kimi kısıtların ideolojik bir “yetersizlik” ve “aslını unutma” olarak yorumlanabileceği bir siyaset zemini kurulabilirdi.

Özpek (2021), “MHP Raporu” başlıklı çalışmasında; 1 Kasım 2015’ten sonra parti içinde Devlet Bahçeli’nin sorgulanmaya başlanması ile gelişen süreçte partinin muhalif kimliğinin de belirgin bir şekilde değiştiğini, 15 Temmuz 2016’daki askeri darbe girişimi sonrası ortaya çıkan güvenlikçi atmosfer ile yeni bir siyasi iklimin oluştuğunu, MHP’nin Türk milliyetçisi bir parti olmasına rağmen AK Parti iktidarının Çin’e yakınlaşabildiğini ve Uygur Türklerinin sorunlarına MHP’nin sessiz kalabildiği bir durumun ortaya çıktığını belirtmiştir. Alperen’in (2024) de benzer şekilde, AK Parti ve MHP’nin Çin’deki yeniden eğitim kamplarına sessiz kaldığını, bu durum üzerinde Cumhur İttifakı’na eklenen Vatan Partisi’nin ve ekonomik ilişkilerin etkisine dikkat çekilmiştir. AK Parti iktidarının Uygur siyasetinin AK Parti ve MHP seçmenlerince yeterli görülmemekle birlikte her iki parti seçmeninin Hükümeti harekete geçirecek bir aksiyon da almadığı savunulmuştur.³

Çalışmanın özel/spesifik problemi/sorunu, Uygur meselesinde MHP’nin düşük profil siyasetinin nedenlerini sorgulamaktır. Buna karşın İYİ Parti hem ideolojik pozisyonunu konsolide etmek hem de siyasi rakibini “köşeye sıkıştırmak” adına daha ısrarcı ve meseleyi yüksek profile gündemde tutan bir tavır takınmıştır. Buna koşut olarak belgeler/kayıtlar ve sözel açıklamalar kullanılarak betimsel/tasvir edici nitelikte içerik analizi uygulanmıştır. MHP ve İYİ Parti odağında 27 Ekim 2017 tarihi ile 27 Ekim 2024 tarihi arasındaki dönemi içerecek şekilde a) Google web tabanlı ağlar (yerel ve ulusal haberler), b) TBMM Tutanak Dergisi ve c) en yaygın sosyal medya hesapları (Facebook, X (Twitter) ve Instagram), “sözcük/kelime tekniği” araması ile taranmıştır. Bu taramalar, “MHP” ve “İYİ Parti” ile ilişkili olarak ve en yaygın ve ortak kullanımları oluşturan “Uygur” ve “Doğu Türkistan” ifadeleri ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın odak konusunun yüzeysel/sığ bir literatüre tekabül etmesi, alanda güncel tartışma içeren bu kapsamda doğrudan bir çalışmanın yokluğu ve güncelliğini devam ettiren bir özelliğinin bulunması, çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Çalışmada, MHP ve İYİ Parti bölünmesine değ inildikten sonra, Uygur meselesinin Türk milliyetçiliğindeki ideolojik temsilleri ve bu temsillerde her iki parti arasında uyuşma ön plana çıkarılacaktır. Bu uyuşmanın MHP’nin düşük ve savunmacı, İYİ Parti’nin ise yüksek ve ısrarcı profiledeki söylem ve eylemleriyle nasıl farklılaştığı gözler önüne

³ MetroPOLL Araştırma Şirketi’nin Nisan 2021’de yaptığı bir ankette AK Parti Hükümeti’nin Çin’e Uygur meselesinde gerekli tepkiyi verdiğini düşünenlerin oranı MHP’de %38,4 ve İYİ Parti’de %13,5’tir (Euronews, 2021).

serilecektir. Bu siyasi hizalanma ve rekabetin parti temsilcileri tarafından hangi söylem ve eylemlerle derinleştirildiği ve sorgulandığı incelenecektir.

2. MHP – İYİ Parti Bölünmesi: Aynı Töz, Farklı Tecessüm

1970’lerdeki Milliyetçi Cephe hükümetleri ve 1999-2002 yılları arasındaki 57. Türkiye Hükümeti’nde, iktidar koalisyonunun içerisinde yer almasının ve 2018’deki cumhurbaşkanlığı ve genel seçimleriyle pratiğe geçen cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki karmaşık rolünün dışında MHP, kimi zaman meclis içinde temsil edilerek kimi zaman dışında kalarak Türk siyasetinde muhalefet pozisyonunda yer aldı. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Çalışma Partisi gibi farklı siyasi partiler bünyesinde örgütlenen hareketin ana damarı uzun süre boyunca MHP oldu.

2007 genel seçimlerinden itibaren aralıksız olarak mecliste temsil edilen MHP, 2015’teki genel seçim sonuçlarıyla birlikte bir iç karmaşanın içerisine sürüklendi. 7 Haziran 2015 seçimlerinde kazandığı 80 milletvekilliğinin yarısını 5 ay sonra gerçekleştirilen 1 Kasım 2015 seçimlerinde kaybetti. Bu başarısızlık, parti içi muhalefeti tetikledi. Uzun süredir partide yer alan Meral Akşener, Koray Aydın, Ümit Özdağ ve Sinan Oğan gibi isimler kongre çağrısı için imza topladılar. Kongrenin gerçekleşmesi ve muhaliflerce gerçekleştirilen kongrenin tescili ise yargıya intikal eden uzun erimli bir soruna dönüştü. Yaklaşık bir senelik sürecin sonunda, muhaliflerin tertip ettiği kongre iptal edildi ve MHP yönetimi değişmemiş oldu (BBC Türkçe, 2017). Nisan 2017’de gerçekleşen anayasa referandumunda ise MHP yönetiminin aksine “hayır” yönünde bir tutum benimseyen muhalifler, yeni parti kurma girişimini hızlandırdı (DW Türkçe, 2017).

25 Ekim 2017’de Meral Akşener önderliğinde İYİ Parti kuruldu. Bahçeli liderliğindeki MHP’ye muhalif ve ülkücü/milliyetçi kimliğiyle tanınan isimler, Kayı boyunun simgesi olarak kullanılan ok ve yayı temsilen İYİ harfleriyle özdeşleştirilen sembolü anımsatan ismiyle Türk milliyetçisi seçmenlerine seslenen yeni bir parti oldu⁴. 2018 ve 2023 genel seçimlerinde sırasıyla %9,9 ve %9,7 oy alarak, milliyetçi seçmenler için önemli bir adres haline geldi.

Yıldız’a göre milliyetçiliğin farklı ton ve hallerine karşılık gelen farklı partiler arasında MHP, Türk-İslam sentezi ağırlıklı bir vurguya sahipken, İYİ Parti ise *“İslami duyarlılığı zayıflatılmış modernist-seküler ve Kemalist bir politik dili benimserken “ulusalcılığı” da içerecek şekilde Cumhuriyetçi topraklara kıvrılmakta(dır),”* (Bakaç, 2023). Seçim haritalarına bakarak da İYİ Parti’nin, MHP’nin olmadığı kadar Türkiye’nin batısındaki görece seküler seçmenlerin yer aldığı şehirlerde karşılık bulduğu gözlemlenebilir.

MHP ve İYİ Parti arasındaki ayrım, Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen ve başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişiminin ardından yaşanan siyasal iklimde oluştu. O tarihe kadar AK Parti hükümetlerine muhalif bir çizgide olan MHP, ülkenin beka ve güvenliğinin tehlike girdiğini savunarak Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğinin yanında hizalanmayı tercih etti. Bu hizalanma, Bahçeli’nin Ekim 2016’da Türkiye’nin yeni bir toplum sözleşmesine ihtiyaç duyduğunu, mevcut durumda Erdoğan’ın partili cumhurbaşkanı gibi hareket etmesinin anayasayı çiğneyerek suç işlemek olduğu ve bu nedenle anayasanın değişmesi gerektiğini söylemesiyle berraklaştı (NTV, 2016). Nisan 2017’de gerçekleşen anayasa referandumuna destek kampanyası yürüten MHP, değişen seçim sistemiyle gelen seçim ittifakı kurabilme serbestisi kapsamında, 20 Şubat 2018’de AK Parti ile bir araya gelerek Cumhur İttifakı’nı kurdu. İki parti Cumhur İttifakı şemsiyesinde, 2018 ve 2023 cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerinde yer aldı ve 2019 ile 2024 yerel seçimlerinde de farklı düzeylerde seçim iş birliği yürüttü. 2018 ve 2023

⁴ MHP’den ayrılarak kurulan Büyük Birlik Partisi, bu partiden ayrılarak kurulan Milli Yol Partisi, İYİ Parti’den ayrılarak kurulan Zafer Partisi ve Anahtar Parti, Türk milliyetçiliğinin temsil bulduğu diğer siyasal partilerdir.

seçimlerinde ittifak hem cumhurbaşkanı adayının kazanması hem de mecliste sayısal çoğunluğu sağlamasıyla kayda değer bir siyasal başarı yakaladı.

Aynı süreçte İYİ Parti, CHP ile yakın siyasal temas kurarak muhalif bloğu konsolide etmeye girişti. İkili görüşmeler sonucunda “güçler ayrılığı, parlamenter sisteme dönüş, demokrasi ve adalet” (BBC Türkçe, 2018) ilkeleri çerçevesinde şekillenen bir seçim ittifakının Millet İttifakı adıyla kurulduğu 5 Mayıs 2018’de deklare edildi. İttifak, 2023 seçimleri öncesinde “güçlendirilmiş parlamenter sisteme dönüş” (*Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem*, 2022) sloganıyla mevcut iktidar ve rejime muhalif pozisyonunu açıkça ilan etti. Ancak, bahsi geçen cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerinde Millet İttifakı, iktidarı elde edecek konuma ulaşamayarak kaybetti.

3. İdeoloji ve İnsan Hakları: MHP ve İYİ Parti’nin Uygur Meselesinde Benzeşen Kökleri

Çalışma kapsamındaki taramalardan elde edilen müstakil ve odak söylem biçimleri çerçevesinde MHP ve İYİ Parti’nin “ideolojik” ve “insan hakları” olarak nitelendirilebilecek iki boyutlu düzlemde bir benzeşme sağladıkları görülmüştür. İlk olarak ideolojik boyuttaki vurguları, Tablo-1’de yansıtılmıştır.

Tablo-1: Uygur meselesine ilişkin ideolojik vurgu biçimleri

Söylem Odağı	MHP	İYİ PARTİ
İdeolojik	Türk, Türkler, Türk milleti, Türklük, Türkçü, Türkçülük, Türk milliyetçileri, Türk-İslam, Türk yurdu, Türk’ün mührü, esir Türkler, Türk Birliği, Turan ülküsü, Turancı, Turancılar, Turancılık, Türk dünyası, Uygur Türkleri davası, Uygur Türklüğü, Uygur Türkleri, Doğu Türkistan Türkleri, Doğu Türkistan davası, Müslüman Türk soykırımı, Müslüman Türkler, Türk yavruları, Türk kızları, milliyetçilik, milli benlik-kimlik-hafıza-suur-direnç, milliyetçi hareket, milliyetçi-ülkücü hareket, ülkücü, ülkücü hareketin davası, ülkücüler, soydaşlık, ata yurdu, şehadet şerbeti, gök bayrak, kızıl renge bürünen gök bayrak, Kızıl Çin, Gulca Katliamı, Urumçi Katliamı, Barın Katliamı, fikriyatın kilit taşları, Alparslan Türkeş, İsa Yusuf Alptekin, Osman Batur, Rabia Kadir, İlham Tohti, Abdurehim Heyit	Türk, Türk devleti, Türk halkı, Türk milleti, Türk dünyası, Türk soydaşlar, Türklük, Türkçülük, Türk milliyetçisi, Türk milliyetçiliği, Türkçülük davası, Türk kanı, Türklük bilinci, dünya Türklüğü, ülkücü, milliyetçi-demokrat, milli bilinç-hassasiyet-haysiyet-kültür-politika-vazife, Uygur kardeşlerimiz, Uygur Türkü soydaşlar, Uygur Türklerimiz, Doğu Türkistan davası - mezalimi, Doğu Türkistanlı soydaşlar – kardeşlerimiz - ırkdaşlarımız, Doğu Türkistan Türklüğü, Türkistan, Türk ve Müslüman topluluklar, Türk kızları, Uygur Türkü çocuklar - kadınlar, Türk tarihi, esaret altındaki soydaşlar, şehadet, şehitlik, Bortalan köprüsü, gök girsın kızıl çıksın, kızıl renge bürünen gök bayrak, ata yurdu, gök bayrak, Müslüman Türkler, Müslüman Uygur Türkü, Çin esareti, kızıl Çin, Barın Katliamı, Urumçi Katliamı, Alparslan Türkeş, Doğu Perinçek, Böke Batur, Osman Batur, Hoca Niyaz Hacı, Mehmet Emin Buğra, İsa Yusuf Alptekin, Nurmuhammed Tohti, Yusuf Amat, Yakupcan Naman, Dolkun İsa, Mehmet Tohti, Dilşat Reşit, Rabia Kadir.

Kaynak: TBMM Tutanak Dergisi (2017-2024) taranarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Türk olma/soydaşlık, Kızıl Çin gibi tarihsel Türkçü niteleme, Çin Uygurlarının “esir Türkler” olarak nitelenmesi, bölgenin “Doğu Türkistan” olarak tanımlanması, Türk milliyetçiliğine ilişkin vurgular, Barın ve Urumçi katliamları, Alparslan Türkeş ile Uygur meselesinin tarihsel ve güncel şahsiyetlerini oluşturan Osman Batur, İsa Yusuf Alptekin ve Rabia Kadir, her iki partinin Uygur söylemlerinde öne çıkan ortak kabul ve referans alanlarını oluşturmıştır. Bu bağlamda Tablo-1’de sunulanlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Uygur meselesinin aynı zamanda her iki parti açısından “ideolojik benzeşme/ortaklaşma” biçimindeki meşruiyet zemini ortaya çıkmaktadır.

Uygur meselesindeki ideolojik boyuttaki söylemlere ilişkin olarak her iki partinin en üst düzey isimlerinden birer örnek vermek destekleyici olacaktır. Devlet Bahçeli’nin, “(...) *hiç kimse bize Türklük konusunda söz söyleyemez. Hiç kimse bize mesele esir Türkler hakkında ise istikamet gösteremez. Uygur Türklerinin hüznü yüreğimizdedir.*” (Independent-T, 2021b; MHP-X, 2021a, MHP-X, 2021b) sözleri ve Meral Akşener’in “*Esaret altındaki soydaşlarımızı unutmayacak, uğradıkları zulümlere sessiz kalmayacağız. Doğu Türkistan bir gün mutlaka bağımsız olacak!*” (Sözcü, 2021) sözleri, ideolojik boyut açısından anlam kazanan ifadelerdir.

İkinci temel benzerlik/ortaklık boyutunda her iki parti açısından Uygur meselesi aynı zamanda bir “insan hakları” meselesidir. Daha açık bir ifadeyle Uygur meselesinin gündeme gelmesinin veya

gündemde kalmasının iki nedeninden biri Uygurların yaşadıkları insan hakları ihlalleridir. Böylece teorik açıdan MHP ve İYİ Parti'nin ideolojik anlayışları, Uygurların yaşadıkları sorunlara kayıtsız kalamamayı gerektirmektedir. Örneğin Uygurlara yönelik insan hakkı ihlallerine ilişkin İYİ Parti Samsun Milletvekili Bedri Yaşar'ın, "(...) Bu kürsüde 40 kişiyle Çin sarayını basan Kürşad'ın devamı olduğunu iddia eden arkadaşlarımız, esaret rüyası gören arkadaşlarımız, bütün siyasi partilerde var ama bu olayları duyup da hâlâ tepki göstermiyorsak hakikaten bizlerde de bir sorun olduğunu düşünüyorum." sözlerinin ardından MHP Grup Başkanvekili ve Manisa Milletvekili Erkan Akçay, "Yaşar Bey, yarın gidelim 40 kişi, basalım mı Çin'i? Hazır mısın?" sorusunu yöneltmiş, Yaşar ise "39 kişi lazım" yanıtını vermesi üzerine Akçay, "Ben hazırım" şeklinde yanıt vermiştir (Gazete Duvar, 2020). Bu noktada her iki parti açısından Uygur meselesine ilişkin ortaya atılan iddiaları ve gelişmeleri, Tablo-2'de toplamak mümkün olmuştur.

Tablo-2: Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşandığı iddia edilen insan hakları ihlalleri

Söylem Odağı	MHP	İYİ PARTİ
İnsan Hakları	Tarihi yapıların yıkıldığı, katliam ve soykırım sürdürüldüğü, 1 milyondan fazla kişinin kamplara kapatıldığı, çocukların ebeveynlerinden alınarak Çinli ailelere verildiği, Uygur kızları ile Çinli erkeklerin evlendirildiği, kutsal topraklara gitmenin tutuklama gerekçesi olduğu, Uygur sokaklarının sürekli gözetim altında tutulduğu, oruç tutanların yemeye-içmeye zorlandığı, dilin, kültürün ve edebiyatın yok edildiği, ibadet etmenin aşırı olarak terör faaliyeti sayıldığı, her meslekten insanın hapisanelerde tutulduğu ve hayatları hakkında bilgi alınamadığı, bölgenin açık cezaevine dönüştürüldüğü, her eve bir Çinli erkek yerleştirildiği, gereksiz tutuklama ve işkencelerin yapıldığı, camiye gidenlerin fişlendiği, erkeklerin sakal bırakmasının ve kadınların uzun kıyafet giymesinin yasaklandığı, camilerin komünist partinin afişleri ile donatılarak propaganda merkezlerine dönüştürüldüğü, her türlü örf, adet, gelenek ve dini vecibelerin suç unsuru haline getirildiği, toplama kamplarında bulunup kendilerinden haber alınamayanların güç geçtikçe arttığı, faili meçhul cinayetlerin sıradanlaştığı, çocukların ailelerinden kopartıldığı, ailelerin dağıldığı, haberleşme-iletişim ağlarının kesildiği, ülkeden çıkışlara izin verilmediği, sistematik bir baskı ve zulüm olduğu, özel sağlık bilgilerinin toplandığı.	Kimliklerine göre yaşama talebinin terörizm olarak görüldüğü, 400'den fazla toplama kampında en az 1 milyon kişinin alıkonulduğu, kamplarda Nazi uygulamaları gibi işkence, tecavüz ve cinayet yaşandığı, bölgenin dünyanın en büyük cezaevine dönüştürüldüğü, ailelerin dağıldığı, insanlık suçlarının işlendiği, her bir Uygurun potansiyel terörist olarak görüldüğü, ülke dışında bir akrabanın bulunmasının suç sayıldığı, kamplara kapatılanların sayısının 3 milyonu aştığı, bölgeye insan hakları ve bağımsız medya kuruluşlarının girişinin yasak olduğu, her gün onlarca kişinin öldürüldüğü, farklı meslek gruplarından insanların kamplara kapatılarak asimilasyona tabi tutulduğu, Uygurların evlerine Çinli erkeklerin yerleştirildiği, bölgeyle iletişim kurmanın imkansızlaştırıldığı, kayıp kimselerin sayısının her geçen gün arttığı, insanlık vahşetinin söz konusu olduğu, dini ve milli vecibelerin yasaklandığı, bölgenin her yerine yüz tanıma sistemine sahip kameraların yerleştirildiği, mahalleler arasında güvenlik noktalarının oluşturulduğu, gereksiz sorgulama ve tutuklamanın olduğu, kadınların ve erkeklerin kısırlaştırıldığı, kadınların zorla kürtaja tabi tutulduğu ve cinsel tacizlerin gerçekleştirildiği, kamplarda ibadet etmenin engellendiği, Uygurca konuşmanın yasaklandığı, anadilde eğitimin yasak olduğu, çocukların ailelerinden koparıldığı, Uygur kızlarının Çinli erkeklerle birlikte olmaya zorlandığı, her türlü işkence türünün uygulandığı.

Kaynak: TBMM Tutanak Dergisi (2017-2024) taranarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Çin'in bölgede uyguladığı tüm politikaların her iki parti açısından açık bir şekilde insan hakları ihlalleri kapsamında değerlendirildiği görülmüştür. Bu durumda Uygur meselesi her iki parti için hem ideolojilerinin hem de insan hakları ihlallerinin açık bir konusudur. Bu durumda her iki parti için geriye iç ve dış siyasete ilişkin söylem ve tutumlardaki ayrışma alanlarının anlaşılması kalmaktadır.

4. MHP ve İYİ Parti'nin Uygur Meselesinde Söylemsel Ayrışması

MHP ve İYİ Parti'nin Uygur meselesine ilişkin ayrışma kodlarının anlaşılması açısından söylem ve eylem olmak üzere iki aşamalı bir inceleme yürütmek yararlı olacaktır.

4.1. Savunmacı ve Muktedir: MHP'nin Söylemleri

Uygur meselesine dair MHP kaynaklı söylemlerin iki ana eksenine ayrılabilir. Birincisi, aksi yorumlara karşın Türk milliyetçiliğini temsiliyet vasfının sorgulanmaması ve sınırlarının ihlal edilmemesini isteyen savunmacı bir tutuma sahiptir. İkincisi ise artık iktidarın bir paydaşı olarak, AK Parti hükümetlerinin iç ve dış politika hassasiyetlerinin aksine hareket etmeme eğilimindedir.

İYİ Parti, CHP ve HDP'den gelen bir araştırma önergesinin Uygurlarla ilişkili olsa da reddedileceği (Gazete Duvar, 2019), meseleye ilişkin TBMM'deki küçük ayak oyunlarına MHP'nin düşmeyeceği (Independent-T, 2019), Uygurlar hakkında CHP'nin MHP'ye tavsiyede dahi bulunamayacağı (MHP, 2020: 222), CHP'lilerin Moskova yolunu gözlerken kendilerinin esir Türkler davası güttüğü (MHP, 2020: 223), Davutoğlu'nun haritada bölgenin yerini dahi bulamazken kendilerinin bu sevdıyla yüreklerinin çarptığı (MHP, 2020: 223), İYİ Parti'nin programında Türk milliyetçiliğinin bahsi geçmezken Akşener'in ne hakla konuştuğu (T-24, 2021; Gazete Duvar, 2021; Independent-T, 2021a), Bayır Bucak Türkmenleri için gösterilmeyen hassasiyetin Uygurlar için gösterilmesinin çelişkili olduğu⁵ (TamgaTürk, 2021; TBMM, 2021), CHP, İYİ Parti ve HDP'nin söylemlerinin kendileri için gürültü kirliliği oluşturduğu (Haksöz Haber, 2021), meselenin özünden ziyade Cumhuriyet İttifakı'nı eleştirmenin amaçlandığı (TBMM, 2023; Yurttaş TV, 2023), Bahçeli'nin meseleye ilişkin açıklamalarından ciltlerce kitap oluşacağı (TBMM, 2023; Yurttaş TV, 2023), bölgeye ilk resmi ziyareti Bahçeli'nin yaptığı (TBMM, 2024), en belirgin yaklaşım biçimlerini oluşturmıştır.

MHP'nin siyasi söylemlerinin ikinci boyutunu oluşturan dış siyasete ilişkin ise; ABD bayrağı altında bir hak arayışının doğru olmadığı (TBMM, 2019), meselenin ABD ile Çin arasındaki mücadelenin bir enstrümanı olamayacağı (Adana Hilal, 2019; TamgaTürk, 2021; TBMM, 2019, 2021), Ankara merkezli bakacakları (TBMM, 2019, 2020), Türk Dışişleri'nin Çin nezdinde ikili ilişkileri koruyan bir anlayışla meseleyi takibini doğru buldukları (TBMM, 2019), ABD'nin Çin kuşatmasının bir aracı olarak meseleyi kullandığı (MHP YouTube, 2019b), bölgenin ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinin bir parçası olarak görüldüğü (MHP YouTube, 2019b), BM'de alınan kararların ne uygulandığı ne de caydırıcılık oluşturduğu (TBMM, 2019), ABD'nin bu meselede Çin'e karşı tutum almasının inandırıcı olmadığı (TBMM, 2020), ABD'nin rakip gördüğü Çin'e karşı emperyalist bir amaç güttüğü (TamgaTürk, 2021; TBMM, 2020, 2021), ABD ve FETÖ diliyle hak arayışının mümkün olmadığı (TBMM, 2020), Türk Dışişlerinin Çinli muhatapları ile gerekli görüşmeleri yaptıkları (TBMM, 2020), emperyalizmin Doğu Türkistan havzasına odaklandığı (MHP YouTube, 2021), meseleye yabancı başkentlerin gözüyle bakılamayacağı (MHP YouTube, 2021), FETÖ ağızıyla ABD bayrağı altında savunulamayacağı (TBMM, 2023), ABD ve FETÖ bakış açısıyla meseleye ilişkin gündemin belirlenemeyeceği (TBMM, 2023), şeklindeki yaklaşımları öne çıkmıştır.

Uygur meselesinde MHP'nin iç siyaset söylemlerinde; İYİ Parti de dahil tüm muhalefetten gelen yaklaşımların her türlü istismar amacı taşıdığı kabulüyle baştan kayıtsız kalınacağı deklare edilmiş, geçmişte icracı konumda iken yaptıklarının meseleye ilişkin hassasiyetlerini ispatladığı ve milliyetçiliklerinin tartışmaya açık olmadığı öne sürülmüştür. Dış siyasete ilişkin söylemlerde ise MHP'nin geniş oranda Amerikan emperyalizmi temelli eleştirilere yoğunlaştığı görülmüştür.

MHP'nin İYİ Parti ve diğer muhalefetle iç ve dış siyaset bağlamında çeşitli kereler Uygur meselesinde karşı karşıya geldiği bu çalışma incelemelerinde görülmekle birlikte Uygur meselesinde Akşener'in Bahçeli'yi "Perinçek" vurgusu ile hedef alması, belirgin bir tartışma alanı sunması açısından ayrı bir örneklik göstermiştir. Nitekim Akşener, 27 Ocak 2021'de partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada Cumhuriyet İttifakı'nı Vatan Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek üzerinden hedefine alarak şu sözleri kaydetmiştir (Euronews, 2021):

"Görüyoruz ki; Çin Merkez Komitesi Türkiye Komiseri, namı diğer "kısmen iktidar", Sayın Cinping Perinçek, "Müslümanım" diye diye gezen Sayın Erdoğan'ı da "Türk milliyetçisiyim" diye diye gezen Sayın Bahçeli'yi de nasıl olduysa esir almış. Çin'in, Türkistan'da, Uygur kardeşlerimize uyguladığı zulme, Avrupa'dan, Amerika'dan ses geliyor, ama Ankara'dan hala çıt çıkmıyor."

⁵ Bu söyleme karşın İYİ Parti'den daha önce tespit edilen şu söylemi de kaydetmek gerekecektir: "Suriye'den gelen Türkmenler bin bir sıkıntı içerisindeyken milyonlarca mülteci ellerini kollarını sallaya sallaya Türkiye'de dolaşip her türlü hizmetten parasız yararlanmaktadır." (TBMM, 2018).

Bahçeli'nin Perinçek tarafından esir aldığına ilişkin eleştiriye karşılık MHP Grup Başkanvekili Erkan Akçay şu yanıtı vermiştir (T24, 2021; Gazete Duvar, 2021; Independent-T, 2021a):

"Liderimiz Sayın Devlet Bahçeli, Türkiye tarihinde Doğu Türkistan'a giden ilk devlet adamıdır. Başbakan Yardımcısı iken 25 Mayıs-8 Haziran 2002 tarihlerinde Doğu Türkistan'ı ziyaret ederek buradaki soydaşlarımızın hakkını savunmuştur. HDP'nin vesayetine giren, terörist Demirtaş'ın serbest bırakılması için çırpınan ve Demirtaş ile kahvaltı hayalleri kuran İP başkanı Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri üzerinden MHP'yi ve Liderimiz Sayın Devlet Bahçeli'yi eleştirmeye kalkışmaktadır. Varlığımıza kasteden PKK ve YPG'li teröristler Suriye'de Türkmen kardeşlerimizi katlederken Afrin operasyonuna karşı çıkan, parti programında milliyetçiliğin 'M'si, Türk Milletinin 'T'si dahi olmayan İP Başkanı hangi yüzle milliyetçilikten ve Türk Milletinden bahsetmektedir."

Akşener, 3 Mart 2021'deki İYİ Parti Grup Toplantısı'nda bu sefer müstakil olarak Bahçeli'yi hedef alan eleştirilerini sürdürmüştür (BBC News-T, 2021):

"Kürsülerde fırtınalar estirip, icraata gelince, aradığımız kişiye ulaşamayan küçük ortak, boş konuşmayı bıraksın, Uygur kardeşlerimiz için ne düşünüyorlar, Çin zulmü için ne yapacaklar, onu açıklasın. Bu vesileyle, Çin'in, Uygur kardeşlerimize yaptıklarının soykırım olarak tanınması için, meclis grubumuzun, Yüce Meclis'e vereceği öneriye, Sayın Bahçeli ve arkadaşlarının da desteğini bekliyoruz. Tabii Sayın Perinçek'ten izin alabilirlerse..."

Bahçeli ise Akşener'in başlattığı yüksek dozlu eleştirilere 30 Mart 2021'de dolaylı ve doğrudan çeşitli ifadelerle karşılık vermiştir (Ülke TV, 2021; MHP YouTube, 2021; Independent-T, 2021b; MHP-X, 2021a, 2021b):⁶

"(...) Bölücüsünden kozmopolitine, işbirlikçisinden ilkesizine, haininden hayasızına kadar hepsi, ağız birliği etmişçesine fikriyatımızın kilit taşları hakkında bilirkişilik taslıyor. (...) CHP böyle demiş, İP şöyle demiş, HDP şunu söylemiş, bizim için sadece gürültü kirliliğidir. (...) hiç kimse bize Türklük konusunda söz söyleyemez. Hiç kimse bize mesele esir Türkler hakkında ise istikamet gösteremez. Uygur Türklerinin hüznü yüreğimizdedir. (...) MHP, Uygur Türklerinin kanayan yarasına, yabancı başkentlerin prizmasından bakmaz, bakamaz. Washington'un gözüyle Pekin'i şekillendiremez. Pekin'in gözüyle de Washington'u kavrayamaz."

Uygur meselesinde Akşener'in Bahçeli'nin Perinçek çizgisine geldiğine yönelik eleştirilerine karşın Bahçeli, MHP'nin ne ABD eksenli ne de Çin eksenli meseleye bakmadığını ve Türk milliyetçiliği bağlamında Uygurlar hakkındaki eleştirilerin kendileri açısından bir karşılığı olmadığını savunmuştur.

MHP'nin, belirgin bir ideolojik-parti rekabeti içerisinde olduğu İYİ Parti başta olmak üzere diğer muhalefet partilerinden gelen itirazlar karşısında zaman zaman zaman zaman Uygur meselesinde AK Parti iktidarının sorumluluklarını -önemli oranda dolaylı olmak üzere- belirttiğini de kaydetmek gerekir. Bu minvalde İlham Tohti'nin serbest bırakılması için Dışişleri Bakanlığının gerekli girişimleri gerçekleştirmesinin temenni edildiği (MHP-X, 2018a), Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün 9 Şubat 2019'daki açıklamaları çerçevesinde meseleyi gündeminde tutmasının beklendiği (MHP Facebook, 2019), Dışişleri Bakanı'nın gerekli girişimlerin yapılacağını söylediği (TBMM, 2019), AK Parti'nin de MHP gibi meseleye sahip çıkacağı (Independent-T, 2019), 15 Aralık 2019'da Dışişleri Bakanınca bir heyet oluşturularak Çin'le düşmanca tutumdan uzak bir şekilde meselenin takip edileceğinin beyan edildiği (TBMM, 2020), Rabia Kadir'in Türkiye'ye giriş yasağının kaldırılmasının Bahçeli'nin en samimi temennisi olduğu (MHP, 2023), Hükümetin Uygur meselesini takip ettiğini bildikleri (Yurttaş TV, 2023; TBMM, 2023), birer örnek olarak sıralanabilir.

⁶ Bahçeli'nin ilgili sözlerinin yer aldığı MHP X hesabını alıntılanarak Seyit Tümtürk; "Siz, Uygur Türkleri'ne randevu bile vermediniz, genel merkeze gidenler içeri alınmadı." (Haksöz Haber, 2021) ifadelerini kullanmıştır.

4.2. Israrcı ve Muhafız: İYİ Parti'nin Söylemleri

İYİ Parti'de ise iç ve dış siyaset odaklı söylemler, MHP ve diğer tüm partilerden daha yoğun bir şekilde tespit edilmiştir. İYİ Parti, MHP özelinde iktidarın tutumunu ikircikli ve yetersiz olarak tanımlamakta; MHP'nin Uygur meselesindeki düşük profilini, iktidar paydaşlığının bir çıktısı olarak görmekte ve kendisinin Türk milliyetçiliğinin temsil bakımından da “doğru ve meşru” tarafında yer aldığını göstermektedir. Söylemlerdeki çeşitlilik nedeniyle iç siyasete ilişkin “AK Parti”, “MHP” ve “diğer iç siyasi hususlar” olarak ve dış siyasete ilişkin ise “uluslararası siyaset” ve “uluslararası kurumlar-kuruluşlar ile diğer ülkeler” ve “diğer dış siyasi hususlar” olarak üçer odak boyutta tasnif ile incelenmesi tercih edilmiştir.

İç siyasete ilişkin ilk boyutta İYİ Parti'nin AK Parti iktidarı odaklı söylemleri; dışişleri bütçesi görüşmeleri sırasında meseleyi gündeme taşıdıklarını ancak iktidardan karşılık bulamadıkları (TBMM, 2018), Suriyelilere milyarlarca dolar harcayan ve Arap ülkeleri söz konusu olduğunda yüksek tonda konuşan iktidarın Uygurlar karşısında tek bir cesur açıklama yapamadığı (TBMM, 2018), Erdoğan'ın Çin'le ekonomik çıkar uğruna meseleye kayıtsız kaldığı (TBMM, 2021), başbakanlığı döneminde Uygur meselesini soykırım olarak nitelendiren Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı döneminde bu söylemi terk ettiği (TBMM, 2021), 2017'de dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ tarafından imzalanan (TBMM, 2021) ve 2020'de Çin'de yasalaşan Suçluların İadesi Anlaşması'nın onaylanmak üzere TBMM'ye getirilmemesi gerektiği (TBMM, 2021), TBMM'ye taşınması halinde oy birliği ile reddedilmesi gerektiği (TBMM, 2021), Dışişleri Komisyonu'na getirilirse Çin Komünist Partisi'nin önerisinin gündeme alınmış olacağı (TBMM, 2021), iktidarın Filistin'e sahip çıkarken Doğu Türkistan'a çıkmadığı (TBMM, 2021), 70 yıldır milliyetçi-demokrat çevrelerin gündeminde olan meseleye bugünkü yöneticilerin kayıtsız kaldığı ve liderlik edemedikleri (TBMM, 2021),⁷ Türk ve Müslüman olmalarına rağmen Erdoğan'ın ses yükseltmediği (TBMM, 2021), iktidarın uzun süredir Uygurlara yönelik zulme sessiz kaldığı (TBMM, 2021), Erdoğan'ın İsrail'e olduğu gibi Çin'e de “one minute” demesini bekledikleri (TBMM, 2021), Hükümetin her platformda meseleyi kararlı bir şekilde savunması gerektiği (TBMM, 2021) ve zulme sessiz kalmamaya davet ettikleri (TBMM, 2022), Uygurların uluslararası hukuk çerçevesinde can ve mal güvenliğinin temin edilmesinin iktidarın tarihsel sorumluluğu olduğu ve hükümetin BM'yi harekete geçirmesi gerektiği (TBMM, 2022), iktidarın kendilerini ABD ve Batı'nın oyununa düşmekle suçladığı (Sözcü, 2023), komisyon kurulmasının iktidarın Çin'den talepleri konusundaki konumunu güçlendireceği (Sözcü, 2023), Suriyelilere yapılan yatırımın Doğu Türkistan'a neden yapılmadığı (TBMM, 2023), şeklinde sıralanabilir.

İç siyasete ilişkin ikinci boyutta; MHP'nin liderinden tabanına zulmü kınayamayan bir kimliğe büründüğü (Oda TV, 2020), MHP'nin icraata geçme konusunda bir karşılığının olmadığı ve ne yapacaklarını açıklamaları gerektiği (BBC News-T, 2021), Bahçeli ve arkadaşlarından TBMM'de verecekleri önergeye destek bekledikleri (BBC News-T, 2021), dünyanın verdiği desteğin şimdilerde farklı yorumlanmasının hayretle karşılandığı ve Batılı ülkeler desteklediği için zulme sessiz mi kalınması gerektiği (TBMM, 2021), kendilerini Türk milliyetçiliğinin temsilcisi ilan edenlerin bu meseleye kayıtsız kaldıkları (TBMM, 2021) ve harekete geçmeleri gerektiği (TBMM, 2021), Uygurların TBMM'de Akşener'in kürsüsü dışında seslerini duyuramadıkları (TBMM, 2021), kendisini Türk milliyetçisi ilan edenlerin Türk ve Müslüman olan Uygurlara sesinin çıkmadığı (TBMM, 2021), MHP'nin meseleye ilişkin çekimser kalmasını açıklamakta zorlandığı (İnanış, 2021), kendisini Türk milliyetçisi veya yerli ve milli olarak tanımlayıp da zulme ekonomik gerekçelerle sessiz kalınmasının kabul edilemez olduğu (TBMM, 2022) belirtilebilir.

İYİ Parti'nin iç siyasete ilişkin ilk iki boyuttaki söylemlerinde; AK Parti Hükümeti'nin somut adımlar atamadığı, Çin'le ekonomik çıkar ilişkileri çerçevesinde Uygur meselesine kayıtsız kalındığı, iktidarın

⁷ Türkiye'nin Uygur meselesinde 2000'li yılların başına kadar koruduğu liderliğin ya da siyasi aktivizmin Türkiye ile Çin arasındaki ilişkilerin biçimine koşut olarak ABD'ye kaydığına dair bir yaklaşım için bkz. Hamsici, 2024.

uluslararası düzeyde aktif bir çaba içerisine girmesi gerektiği, Suçluların İadesi Anlaşması'nın yasalaşmaması gerektiği, Suriyelilere ve Filistinlilere yönelik tutumun Uygurlara da gösterilmesi gerektiği belirtilirken MHP'nin ise ideolojik bir çelişki içerisinde Uygur meselesinde eylemsizlik siyasetine geçiş yaparak işlevsizleştiği öne sürülmüştür.

İç siyasete ilişkin üçüncü boyutta; Çin'den alınacak 3 milyar dolarlık kredi için Uygurlara sessiz kalındığı (TBMM, 2020), Perinçek'in Çin rejiminin Türkiye'deki beşinci kol faaliyeti olarak Uygur meselesinde Çin'in sözcülüğünü ve saldırganlığını yürüttüğü (TBMM, 2021), Uygur meselesinde ABD'nin tutumu nedeniyle Cumhur ittifakının fahri ortağı olduğu öne sürülen Perinçek'in bölgedeki zulmü kapatmak için "Amerikan emperyalizminin propagandası" iddiasında bulunarak Cumhur ittifakını da yönlendirdiği (TBMM, 2021), 3 Şubat 2021'den beri Çin'in Ankara Büyükelçiliği önünde oturma eylemi yapan Uygurlara bir polis memurunun "kabak tadı verdiniz" sözlerini kullanmasının kaynağının Perinçek mi olduğu (TBMM, 2021), Çin'den aşılardan Türkiye'ye geç gelmesinin Suçluların İadesi Anlaşması ile ilgili olduğu (TBMM, 2021), partiler-üstü bir anlayışla TBMM'de bir araştırma komisyonunun kurulması gerektiği (TBMM, 2021), aralarında ABD, Almanya ve İngiltere'nin olduğu 39 ülkenin bildiri yayınlarak hesabını sorduğu meselede Türkiye'deki iktidarın nerede olduğu (TBMM, 2021), Mustafa Şentop'a bölgede yaşanan mezalim konusunda TBMM'de ortak bir kararın alınması için irade beyanında bulundukları (TBMM, 2021) ancak Şentop'un iradesiz kaldığı (TBMM, 2021), AK Parti başta olmak üzere tüm siyasi partileri göreve çağırdıkları (TBMM, 2021), Türkiye'deki Uygurlara terör yaftasıyla gözaltı ve sınır dışı etme uygulandığı (TBMM, 2021), Uygur Kongresi'ne emek verenlerin partilerini ziyaret ettiği ve Türkiye Devleti'nden neden ses çıkmadığını sorguladıkları (TBMM, 2021), 22 maddelik Suçluların İadesi Anlaşması'nın TBMM'ye getirilmesi halinde ret çıkması için mücadele edecekleri (TBMM, 2021), Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Çin'le Türkiye arasındaki hassas konuların kaşınarak ilişkilere hasar verildiği sözlerinin aşı sorununun üstü kapalı kabulü olduğu (TBMM, 2021), araştırma önergelerinin reddedildiği ve soru önergelerinin yanıtızsız kaldığı (TBMM, 2022) veya tatmin edici yanıtlar alamadıkları (Aykırı, 2023; Sözcü, 2023), İstanbul'da Uygurlara yönelik polis müdahalesinin vicdanları sarstığı (TBMM, 2022), kendilerine uşak diyenlerin Çin'in güdümünde oldukları (TBMM, 2024), Batı emperyalizmi karşıtlığı altında fonlanan iç aparatlar üzerinden Çin rejiminin Türkiye'de sanıldığından güçlü olduğu (TBMM, 2024), "diğer iç siyaset" söylemlerini örneklendirmiştir.

İYİ Parti'nin iç siyasete ilişkin üçüncü boyuttaki söylemlerinde ise Çin'le ekonomik çıkarlar için Uygur meselesinin göz ardı edildiği, mevcut durumda Türkiye'de Perinçek anlayışının kabul gördüğü, Batılı ülke parlamentolarındaki örneklerin aksine TBMM'nin aktif eylemliliğe geçemediği, tüm eylemlilik çabalarının sonuçsuz kaldığı, Türkiye'deki Uygurların da çeşitli sorunlar yaşadığı, Suçluların İadesi Anlaşması'nın yürürlüğe girmemesi gerektiği, "Batı emperyalizmi" savunmasıyla Çin rejimine müsamaha gösterildiği, Filistinlilere ve Suriyelilere gösterilen her türlü yakınlığın Uygurlardan esirgendiği vurgulanmıştır.

Dış siyaset alanına gelindiğinde İYİ Parti'nin ilk olarak "uluslararası ilişkiler – diplomasi" boyutunda; Ortadoğu'da stratejik ortak ABD'nin kaybedilmesi üzerine Çin'in bir alternatif olarak yaslanılamayacağı (Ağıralıoğlu, 2018), zulme, Avrupa ve Amerika'dan tepki gelirken Ankara'dan gelmediği (Euronews, 2021), AK Parti'nin hoşgörüsünden cesaret alarak Çin'in Akşener'i tehdit ettiği (TBMM, 2021),⁸ Rusya'nın kışkacına giren Türkiye'nin dolaylı olarak Çin karşısında acziyete düşerek Uygur meselesine kayıtsız kaldığı (TBMM, 2021), Çinli yetkililerin rehberliğinde Dışişleri Bakanı'nın bölgeyi gezmesinin anlamsız olduğu (Uygur Akademisi, 2024), İYİ Parti liderinin bir tweet paylaşımıyla Çin büyükelçisini

⁸ 6 Nisan 2021'de Çin'in Ankara Büyükelçiliği'nin resmi X hesabı üzerinden Akşener ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın X hesapları etiketlenerek şu ifadeler kullanılmıştır: "Xinjiang (Sincan) Uygur Özerk Bölgesi, Çin toprağının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu dünyaca kabul edilen ve tartışılmaz bir gerçektir. Çin tarafı, herhangi bir kişi veya gücün Çin'in egemenliğine ve toprak bütünlüğüne herhangi bir şekilde meydan okumasına kararlılıkla karşı çıkmakta ve bunu şiddetle kınamaktadır. Çin tarafı, haklı karşılık verme hakkını saklı tutmaktadır." (Sözcü, 2021).

yerinden kaldırdığı (TBMM, 2023), Türkiye ve Çin arasında imzalanan Suçluların İadesi Antlaşması'nda "ölüm cezasının uygulandığı ülkelere iade yapılamaz" hükmünün bulunmadığı ve dünyadaki Uygur diasporasında üzüntüyle karşılandığı (TBMM, 2021), ilgili anlaşma hakkında Türk Dışişleri Bakanı'nın Uygurları kapsamadığı iddiasının Çin tarafının ısrarları dikkate alındığında şüpheyle karşılandığı (TBMM, 2021), BM'deki bir oturumda Türkiye'yi temsil eden büyükelçinin insan hakları raporlarına atıf yaparak konuşmasının Türkiye'nin kendine özgü bir incelemesinin olmadığını gösterdiği (TBMM, 2021), Türkiye'nin Pekin Büyükelçisinin bölgeye gidip gitmediğinin bilinmediği (TBMM, 2021), Çin'le ikili ilişkilerin geliştirilmesinin Uygurların hıfzına olmaması gerektiği (TBMM, 2023), Urumçi'de konsolosluk kurulabilmesi ve Türkiye vatandaşı olup kamplarda tutulanların serbest bırakılmasının ya da Türkiye'ye iade edilmesinin istenmesi gerektiği (TBMM, 2023), belirtilebilir.

Dış siyasete ilişkin "uluslararası kurumlar/kuruluşlar – diğer ülkeler"⁹ boyutunda; 6 Kasım 2018'de BM İnsan Hakları Konseyi'nin Çin'le ilgili bir çalışmada Türk temsilcisinin adeta sessiz kaldığı (TBMM, 2018), İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Eylül 2018'de Türk Hükümeti'ne Uygurların geri iade edilmemesi ve Türkiye'de yaşayanların eğitim vb. haklardan yararlanmasının sağlanması tavsiyesinde bulunduğu (TBMM, 2018), BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği üyelerinin bölgeye tam erişiminin sağlanması talebine destek vermeyen AK Parti Hükümeti'ni kınadıkları (TBMM, 2020), Hükümetin uluslararası toplumu harekete geçirme konusunda pasif kaldığı (TBMM, 2021), BM İnsan Hakları Konseyi üyesi 22 ülkenin Çin'i kınarken Müslüman ülkelerin imza atmadığı ve Türkiye'nin kınama metninde imzasının olması gerektiği (TBMM, 2021), 23 Şubat 2021'de Kanada ve 25 Şubat 2021'de Hollanda, soykırım niteliğini kabul ederken (TBMM, 2021) Türkiye'de yapılamadığı (TBMM, 2021), BM'nin Türk Başkanı Volkan Bozkır'ın Uygurlardan hiç bahsetmediği (TBMM, 2021), Türk Devletleri Teşkilatı'nın meseleye sessiz kalmasının kabul edilemez olduğu (TBMM, 2023), iktidarın İİT üyesi ülkelere meseleyi taşıma konusunda yetersiz kaldığı ve Erdoğan'ın İİT Zirve Dönem Başkanı iken Mart 2019 Zirvesi'nde Çin'e teşekkür etmesinin kabul edilemez olduğu (Aykırı, 2023; Sözcü, 2023), vurgulanabilir.

Dış siyasete ilişkin "diğer ilişkili hususlar" boyutunda ise; Çin'den gelecek birkaç milyar dolar için kayıtsız kalınmayacağı (Ağırlioğlu, 2018), Hükümet tarafından 4 milyon Suriyeli misafir edilebilirken 11 Uygurun Türkiye'de bir havalimanında insani olmayan bir şekilde alıkonulduğu (TBMM, 2018), Çin rejiminin ırkçılığın, totalitarizmin ve emperyalizmin kendisi olduğu ancak iktidarın emperyalist kategorisinde Çin'in yer almadığı (TBMM, 2018), Çin'in belirlemiş olduğu ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 26 ülkede yaşayan Uygurların Çin'deki akrabalarının baskı altına alındığı (TBMM, 2018), Çin'le yapılan iadeye ilişkin adli anlaşmanın ne tür bir pazarlığın konusu olduğu (TBMM, 2021), ilgili anlaşma kapsamında Türkiye'de Uygurlara yönelik gözaltı örnekleri ile bir altyapı mı oluşturulduğu (TBMM, 2021), ikinci bir Boraltan Köprüsü faciasına geçit verilmemesi gerektiği (TBMM, 2021), Türkiye'deki yönetici elitin bölgeye duyarsız kaldığı (TBMM, 2021), Yakupcan Naman isminde bir Uygurun 2016'da Türkiye'ye geldiği için Çin'e dönüşünde tutuklanıp Çin istihbaratınca öldürüldüğü (TBMM, 2021), Türkiye'ye gelen Çin Dışişleri Bakanı'nı protesto edeceğini ilan eden Doğu Türkistan Milli Meclis Başkanı Seyit Tümtürk'ün düzmece Covid-19 riskli bildirimi ile eve hapsedildiği (TBMM, 2021), iktidarın Kanal İstanbul için Çin'e esir olduğu (TBMM, 2021), 2006'da Türkiye'ye eğitim için gelen ve 2012'de Türk vatandaşı olan Mevlüde Hilal'in 2017'de bölgeye döndüğü anda pasaportuna el konularak toplama kampına kapatıldığı, ardından 2019'da cezaevine gönderildiği ve sonrasında haber alınamadığı,¹⁰ bölgenin Çin esaretine veya Amerikan emperyalizmine terk edilemeyeceği (TBMM, 2023), bir grup toplantısında konuşturdukları Nursima'nın haber alamadığı ailesi ile ilgili Çin Konsolosluğu'na başvurdukları ancak dönüş yapılmadığı (TBMM, 2024), sıralanabilir.

⁹ Çin ve Türkiye dışındaki ülkelere vurgu kastedilmektedir.

¹⁰ Çin Vatandaşlık Kanunu'nun 9. maddesine göre başka bir ülke vatandaşlığı alan bir kimsenin 6 ay sonra Çin vatandaşlığının otomatik olarak düştüğü ve Mevlüde Hilal'in yalnızca Türk vatandaşı olduğu vurgulanmıştır (TBMM, 2022).

İYİ Parti'nin dış siyaset alanındaki üç boyuttaki yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde; başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerle olan sorunlardan kaynaklı olarak AK Parti iktidarınca Çin'le iktisadi ve siyasi ilişkilerin iyi tutulmaya çalışıldığı, Urumçi'de konsolosluk açılması ve Uygurlara ilişkin gerekli incelemelerin yapılarak raporların hazırlanması gibi somut çözümlerin ve çalışmaların geliştirilemediği, BM, İİT ve Türk Devletleri Teşkilatı gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarda Uygur meselesinin gündeme getirilemediği ve çeşitli girişimlere de kayıtsız kalındığı, Çin'in de bir emperyalist ülke olduğunun göz ardı edildiği, Suçluların İadesi Anlaşması'nın kabul edilemez olduğu, Türkiye'deki Uygurların da çeşitli insan hakları ihlallerine uğratıldığı ve Türkiye'nin Çin'e olan toleransından ötürü Akşener'in de Çin tarafından hedef alındığı vurgulanmıştır.

5. MHP ve İYİ Parti'nin Faaliyetleri

MHP ve İYİ Parti'nin Uygur meselesine ilişkin ayrışma kodlarının anlaşılmasındaki eylemsellik boyutuna dair ikinci aşamanın incelenmesine geçilecektir.

5.1. MHP'nin Faaliyetleri

MHP'liler tarafından Uygur meselesinde temelde iki tür faaliyet/eylem alanından bahsedilebilir. İlki MHP'lilerin sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar, ikincisi basın açıklaması gibi etkinlikleridir.

İlk boyutta; MHP'nin resmi X hesabından Alparslan Türkeş ile tokalaştıkları bir fotoğrafın eklenerek, *"Doğu Türkistan davasının yılmaz savunucusu İsa Yusuf Alptekin'i rahmetle anıyoruz."* (MHP-X, 2018b) paylaşımının yapılması, MHP Malatya il başkanı Bülent Avşar'ın yerel basınla paylaşılan bir kınama mesajı yayınlaması (Malatya Cadde, 2019),¹¹ MHP Ankara il başkanlığınca resmi Facebook hesabından *"Doğu Türkistan davasının yılmaz savunucusu İsa Yusuf Alptekin'i rahmetle anıyoruz."* (MHP AİB Facebook, 2019) paylaşımının yapılması, Etimesgut Ülkü Ocakları Başkanlığınca Instagram hesabı üzerinden yapılan paylaşımda 5 Nisan 1990 tarihli Barın Katliamı'nın anılması (Etimesgut Ocak, 2020), MHP Konya il başkanlığınca Facebook hesabından *"Doğu Türkistan'ın lideri Osman Batur'u vefatının sene-i devriyesinde rahmetle anıyoruz."* paylaşımının yapılması (MHP Konya, 2020), MHP Avcılar ilçe başkanlığınca Kaşgar merkezli Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin 88. kuruluş yıldönümünün #yaşasintambağımsızdoğutürkistan etiketi ile Instagram hesabı üzerinden kutlanması (MHP Avcılar, 2020), MHP Genel Merkezi'nin ve pek çok il ve ilçe teşkilat başkanlıklarının resmi Instagram hesaplarından 5 Temmuz 2009 tarihinde Urumçi'de katledilen Uygurların anılması (MHP Ins., 2021; MHP Altındağ, 2021; MHP Kayseri, 2021),¹² tespit edilen örneklerdir.

İkinci boyutta; Çorum Ülkü Ocaklarının Doğu Türkistan şehitlerini anmak üzere toplanması (Gökbayrak, 2018), Ülkü Ocakları Bursa İl Başkanlığı'nca Uygurlara yönelik zulmü protesto etmek üzere basın açıklamasının düzenlenmesi (Türkav, 2018), Tokat'ta MHP İl Başkanı Ömer Çetin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile Uygurlara Çin tarafından uygulanan zulmün protesto edilmesi (GTV, 2018; AA, 2019), Ülkü Ocakları Erzurum İl Başkanlığı öncülüğünde Atatürk Üniversitesi kampüsü içerisinde Çin'in Uygurlara yönelik uygulamalarını protesto etmek üzere yürüyüş gerçekleştirilmesi,¹³ Silifke Ülkü Ocakları tarafından ilçe merkezinde, *"Eğer İslam dünyası Müslüman arıyorsa Doğu Türkistan*

¹¹ "Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri'ne yönelik sistematik bir zulüm devam etmektedir. Bölgede soydaşlarımız bir soykırıma tabi tutulmakta, Türk milletinin izleri Doğu Türkistan topraklarından silinmeye çalışılmaktadır. Nerede bir Türk varsa orası bizim ilgi alanımızdır. Al bayraktan gök bayrağa selam olsun! Yaşasın büyük Turan ülkümüz!" ifadeleri kullanılmıştır (Malatya Cadde, 2019).

¹² 2022, 2023 ve 2024 yıllarında da çeşitli MHP hesaplarından aynı paylaşımlar yapılmaya devam etmiştir (MHP Eyüpsultan, 2022; MHP Gaziantep, 2022; MHP Eskişehir, 2023; MHP Osmaniye, 2023; MHP Ankara F-İns, 2024; MHP-X, 2024).

¹³ Ayrıca yapılan açıklamada Dokuz Işık Doktrini'nin ilkelerinden birinin "hürriyetçilik ve şahsiyetçilik" olduğu ve Türkeş'in "Hürriyet derken İnsan Hakları Beyannamesi'nde ve BM anayasasında ifadesini bulan tüm hürriyetlerin bir bütün olarak tanınması gerektiği"ne ilişkin sözleri vurgulanarak Uygurlara yönelik zulmün durdurulması çağrısı yapılmıştır (Erzurum Haber Gazetesi, 2018).

Müslümandır! Eğer Türk dünyası Türk arıyorsa, Doğu Türkistan Türk'tür." ifadeleri kullanılarak protesto yürüyüşünün yapılması (Silifke Ülkü Ocakları, 2019), tespit edilen örneklerdir.

MHP'nin Uygur meselesine ilişkin (eleştirilere yanıt verme dışında) TBMM düzeyinde faaliyetlerinin tespit edilemediği görülmüştür.¹⁴ Bu açıdan MHP'nin savunmacı tutumunun anlaşılmasında İYİ Parti'nin yasama faaliyetlerinin incelenmesi, -sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlardan veya teşkilatların etkinliklerinden- daha fazla önem arz edecektir.

5.2. İYİ Parti'nin Faaliyetleri

İYİ Parti, öncelikle teşkilatlar ve genel merkez düzeyinde bugüne kadar pek çok faaliyette bulunmuştur. Örneğin İYİ Parti'nin il teşkilatları, Uygur kadınları için bulundukları illerin merkezi alanlarında toplanarak 8 dakikalık sessiz bir eylem gerçekleştirmiştir (Edirne Yenigün, 2022; Olay Rize, 2022). Yine İYİ Parti İzmir il teşkilatınca bir grup Uygur, il başkanlığında ağırlanarak basın açıklaması yapmaları sağlanmıştır (Ben TV, 2019). Başka bir örnekte ise Akşener'in de katıldığı Türkiye ile Çin arasındaki bir spor müsabakasında Akşener'in hemen arkasındaki kısma Uygurlar tarafından "Doğu Türkistan" bayrağı olarak nitelendirilen ve Çin'de yasaklanan Uygur bayrağı (Gökbayrak) açılmış ve kaldırılması girişimi, partililer tarafından engellenmiştir (KRT, 2022). Genel merkez boyutunda ise İYİ Parti, partisinin resmi sayfasında Türkçe, İngilizce, Uygurca ve Çince olmak üzere 4 dilde "Çin Uygur Özerk Bölgesi İnsan Hakları Raporu" yayınlamıştır (İYİ Parti, 2024). Ek olarak İYİ Parti tarafından "İnsan Hakları ve Doğu Türkistan" başlıklı kısa bir belgesel hazırlanarak sosyal medya hesaplarından yayınlanmıştır (İYİ Parti, 2021).

İYİ Parti, TBMM'de yer aldığı 7 yılı aşan dönem içerisinde Uygurların yaşadıkları sorunlara ilişkin meclis araştırma önergesi, soru önergesi, TBMM Başkanlığı'na inisiyatif alınmasına dair dilekçe verme, bölgeye TBMM'den oluşturulacak bir heyetle gitme talebinde bulunma, TBMM Genel Kurulu'nda yerinde ve kürsüde söz almalarında konuya yer ayırma ve çeşitli sorular yöneltme, kanun teklifi getirme, çalışma komisyonu kurma, grup toplantılarında en üst düzeyde söz hakkı olanağı tanıma¹⁵ gibi tüm yasama faaliyetlerini gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Tablo-3: İYİ Parti'nin meclis araştırması önergeleri ve siyasi parti gruplarının tutumu

Önergenin Tarihi	Önergenin İlk İmza Sahibi	Kabul	Çekimser	Ret
31 Ekim 2018	Yavuz Ağırlioğlu	İYİ Parti, CHP, HDP	MHP	AK Parti
20 Haziran 2019	Aydın Adnan Sezgin	İYİ Parti, CHP, HDP	MHP ¹⁶	AK Parti
9 Temmuz 2020	Bedri Yaşar	İYİ Parti, CHP, HDP	MHP	AK Parti
10 Mart 2021	Lütfü Türkkan	İYİ Parti, CHP, HDP	MHP	AK Parti
14 Ekim 2022	Erhan Usta	İYİ Parti, CHP, HDP	MHP	AK Parti
7 Temmuz 2023	Bilal Bilici	İYİ Parti, CHP, HDP, Saadet	MHP	AK Parti
22 Mayıs 2024	Mehmet Satuk Buğra Kavuncu	İYİ Parti, CHP, HDP, Saadet	MHP	AK Parti

Kaynak: TBMM Tutanak Dergisi (2017-2024) taranarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo-3'e bakıldığında TBMM'de grup olarak yer aldığından beri Uygurlara ilişkin her sene İYİ Parti tarafından meclis araştırma önergesi verildiği ve düzenli olarak MHP'nin de destek vermemesi nedeniyle reddedildiği bir sonuç ortaya çıkmıştır. TBMM Başkanlığı'na sunuldukları tarih esas alınarak hazırlanan Tablo-3'te tüm önergelerin özetini ve genel amacını; "*Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde*

¹⁴ 10 Temmuz 2020'de İYİ Parti'nin Uygurlara yönelik araştırma önergesine ilişkin TBMM Genel Kurulu'ndaki tartışmalar sırasında HDP Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun, "*Cumhur İttifakı tek kelime eleştiri yapmıyor. Neden? 50 milyar dolar anlaşma var. Uygur Türklerini sattığını düşünüyoruz. (...) AK Parti ve MHP'siyle, 50 milyar dolar için bu satışın gerçekleştiğini net bir şekilde söylüyorum.*" şeklindeki sözleri üzerine MHP'li Akçay, "*Bu hadsiz lafları iade ediyorum, reddediyorum ve kınıyorum. Kim kimi satmış? Türkiye Cumhuriyeti elinden gelen gayreti de göstermektedir. Ne yapacağız? Çin'e savaş mı açacağız?*" şeklinde tepki göstermiştir (Gazete Duvar, 2020; TamgaTürk, 2020).

¹⁵ Akşener, 27 Ocak 2021 tarihinde partisinin grup toplantısında konuşma yaptığı kürsüyü bir Uygur olan Nursimangül Abdurrahim'e bırakmıştır (TBMM, 2021).

¹⁶ İlgili oylamada MHP'li bir milletvekilinin "ret" oyu kullandığı öne sürülmüştür (Saklıca, 2019).

yaşayan Uygur Türklerine yönelik olumsuz uygulamaların incelenmesi” oluşturmuştur.¹⁷ Bu araştırma kapsamındaki dönem itibariyle diğer muhalefet partileri tarafından ise yalnızca 2 adet meclis araştırması önergesinin verildiğini belirtmek gerekir.¹⁸

Tablo-4: İYİ Parti’nin Uygur meselesine ilişkin soru önergeleri

Önerge Tarihi	Önerenin Sahibi	Önerge Konusu
17 Eylül 2018	Aydın Adnan Sezgin	Çin hükümetinin Uygur Türklerine baskı ve zulüm yaptığı iddialarına ve Bakanlığın bu konudaki çalışmalarına ilişkin
12 Ekim 2018	Yavuz Ağırlioğlu	Uygur Türklerinin sorunlarına ilişkin
30 Ekim 2018	İsmail Ok	Kuala Lumpur’dan Türkiye’ye gelen 11 Uygur Türkü’nün gözetim altında tutulduğu iddiasına ilişkin
1 Kasım 2018	İsmail Ok	Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türklerine ilişkin
5 Aralık 2018	Aydın Adnan Sezgin	Çin hükümetinin Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlallerine ve Bakanlığın bu konudaki çalışmalarına ilişkin
5 Aralık 2018	Ümit Beyaz	Uygur Türkleri ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin (yanıtlanmamış)
22 Kasım 2018	İbrahim Halil Oral	Ülkemizde yükseköğretim kurumlarına devam eden Uygur Türkü öğrencilere burs sağlanması önerisine ilişkin
22 Kasım 2018	İbrahim Halil Oral	Ülkemizde yükseköğretim kurumlarına devam eden Uygur Türkü öğrencilerin maddi durumlarına ilişkin
19 Haziran 2019	Aydın Adnan Sezgin	Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri ile ilgili hükümetin tutumuna ilişkin
25 Temmuz 2019	İsmail Ok	Çin Hükümeti tarafından Uygur Türklerine uygulanan politikalara karşı Bakanlığın çalışmalarına ilişkin
4 Aralık 2019	Arslan Kabukcuoğlu	Çin’in Uygur Türklerine karşı soykırım yapmasıyla ilgili olarak Türkiye’nin tavrına ve bu konuyla ilgili yaptığı girişimlere ilişkin
8 Ekim 2020	İbrahim Halil Oral	8 Eylül 2020 tarihinde Uygur Türkleri tarafından yapılması planlanan basın açıklamasının iptal edilme gerekçesine ilişkin
24 Kasım 2020	Feridun Bahşi	20 Kasım 2020 tarihinde bir Uygur Türkünün gözaltına alınmasına ilişkin
18 Aralık 2020	Ümit Beyaz	Uygur Türkleri ile ilgili yapılan çalışmalara ilişkin
21 Ocak 2021	Arslan Kabukcuoğlu	Çin Hükümeti tarafından Uygur Türklerine uygulanan politikalara karşı Bakanlığın çalışmalarına ilişkin
11 Şubat 2021	Aydın Adnan Sezgin	Çin Halk Cumhuriyeti ile imzalanan suçluların iadesi anlaşmasına ve Uygur Türklerine yönelik uygulanan politikalara ilişkin
29 Eylül 2021	İbrahim Halil Oral	Dünya Uygur Kurultayı Başkanı’nın Türkiye’ye giriş yasağına ilişkin
11 Kasım 2021	İbrahim Halil Oral	Türk vatandaşlığı için başvuruda bulunan Uygur Türklerine ilişkin
23 Haziran 2023	Yasin Öztürk	Uygur Türklerine yönelik uygulanan politikalara ilişkin (yanıtlanmamış)
7 Temmuz 2023	Bilal Bilici	Bazı Uygur Türklerinin vize taleplerinin reddedilmesine ilişkin
12 Eylül 2023	Yüksel Arslan	Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin sorunlarının çözümü için yürütülen çalışmalara ilişkin

Kaynak: TBMM Tutanak Dergisi (2017-2024) taranarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İYİ Partililer tarafından verilen soru önergelerinden 11’i dışişleri bakanlarına, 6’sı içişleri bakanlarına, 2’si cumhurbaşkanı yardımcılara, 1’i milli eğitim bakanına ve 1’i de kültür ve turizm bakanına yöneltilmiştir. 21 soru önergesinden 19’u yanıtlanırken 2’sine yanıt verilmemiştir.

İYİ Partililer tarafından Uygur meselesine ilişkin verilen 1 kanun teklifi ile 1 alt komisyon kurulması talebi de söz konusu olmuştur. 24 Mart 2021’de İYİ Parti Eskişehir Milletvekili Arslan Kabukcuoğlu tarafından “Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” ile Kanunun yayımı tarihinden itibaren 3 ay içerisinde İçişleri Bakanlığı’na başvuran ve durumlarının kamu güvenliği açısından sorun teşkil etmediği belirlenen ve uluslararası koruma statüsüne sahip olan Uygurların Türk vatandaşlığını kazanmalarının sağlanması hedeflenmiştir. İkinci olarak İYİ Parti Bursa Milletvekili Selçuk Türkoğlu tarafından 14 Temmuz 2023’te ise TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun toplantı gündemine “Doğu Türkistan Gerçekleri Alt Komisyonu” başlıklı bir alt komisyon kurulması önerisi getirilmiştir. Öneri, doğrudan ilgili başlık altında bir komisyon kurulması şeklinde gerçekleşmemiş olsa

¹⁷ TBMM Başkanlığı’na 28 Kasım 2018, 28 Mayıs 2021 ve 28 Şubat 2022 tarihlerinde İYİ Partililerce verilen 3 adet araştırma önergesi ise çeşitli gerekçelerle ön görüşmelere alınamayarak hükümsüz sayılmıştır.

¹⁸ TBMM Başkanlığı’na 3 Ocak 2020’de CHP ve 7 Kasım 2023’te Saadet (-Gelecek) grupları tarafından verilmiştir.

da “İslamofobi ve Irkçılık İnceleme Alt Komisyonu” başlığında kurulan alt komisyonun kuruluş gerekçesinde¹⁹ Uygur meselesine de yer verilebilmiştir (TBMM, 2023).

6. Sonuç

MHP’nin İYİ Parti’ye söylemsel yönden geliştirdiği itirazları, İYİ Parti’nin iki somut eylemlilik girişimi üzerinden örneklendirmek açıklayıcı olacaktır. İlkinde; Uygurlara ilişkin bir araştırma önergesi hakkında 10 Temmuz 2020’de TBMM’de söz alan İzmir Milletvekili Dursun Müsavat Dervişoğlu, “(...) Evet, ben önerge sahibi partinin Grup Başkanvekili olarak konuşuyorum. Elimde hiçbir belge falan yok, belgelerle konuşma ihtiyacım da yok çünkü ben Türkçülük davasını yüreğimde hissederek, o tarihi süzgeçten geçirerek yetişmiş biriyim.” ifadesini kullanmıştır. Bunun üzerine MHP’li Akçay, “Öhö!” şeklinde olumsuz bir ses yükseltmiştir. Bu sesi işiten Dervişoğlu ise; “Kim ne diye öksürdü bilmiyorum? (...) müsaade edin ki Türkçülük de bize kalsın.” (TBMM, 2020) ifadelerini kullanmıştır. İkincisinde ise 19 Ocak 2023’teki bir oturumda yine bir araştırma önergesiyle ilgili İYİ Parti adına söz alan Aydın Milletvekili Aydın Adnan Sezgin; “İYİ Parti Grubu olarak 27’nci Dönemde Uygur Türkleri ve Doğu Türkistan’da yaşanan mezalimle ilgili 7 defa araştırma önergesi verdik, bunlar AK Parti ve MHP oylarıyla reddedildi.” ifadelerini kullanması üzerine MHP’li Akçay “Yine reddedeceğiz!” yanıtını vermiştir (TBMM, 2023). Bu her iki örnek, hem parti rekabetinin hem de iktidarda ya da muhalefette olma pozisyonunun açıklanmasına dair güçlü işaretler sunmuştur.

MHP, “savunmacı” bir refleksle Uygur meselesinde iki tür yaklaşım biçimi geliştirmiştir:

- Meselenin kendi tekellerinde olduğu ve muhalefetten gelen eleştirilerin yok hükmünde olduğu
- Amerikan emperyalizminin amaçlarına uygun olarak araçsallaştırıldığı ve istismar edildiği

İki yaklaşım biçimine koşut olarak MHP’nin eylemsizlik gerekçelerini şu unsurlar oluşturmuştur:

- Meselenin içeride ve dışarıda istismar edildiği
- Geçmişte icracı iktidarda iken yaptıklarının ortada olduğu
- Yürütmede (resmen icracı iktidarda) olmadıkları

İYİ Parti ise “ısrarcı” bir refleksle iki tür yaklaşım biçimi geliştirmiştir:

- Somut hiçbir çözüm üretilmediği (kaçınıldığı)
- Somut hiçbir inisiyatif alınamadığı (kayıtsız kalındığı)

MHP’nin iç siyasi arenada gelen eleştirilerin iyi niyetli olamayacağı ve partilerinin yıpratılmak istendiğine yönelik ön kabulü çerçevesinde katı bir söylem geliştirdiği görülmekle birlikte “ideolojisi” itibarıyla yanıt verme ihtiyacı içerisinde de kalmıştır. Örneğin MHP’nin Perinçek’le ilgili eleştirilere doğrudan bir yanıt saptanamamakla birlikte İYİ Parti’nin MHP liderliğinin Perinçek’e karşı olumsuz tutumunu bilmesi nedeniyle -Uygur meselesinde siyasi bir baskı stratejisi aracı olacak şekilde- MHP üzerinde Perinçek vurgusunun kullanarak MHP’nin yanıt vermeye zorlandığı öne sürülebilir.

İYİ Parti’nin söylemlerinde AK Parti hükümeti, MHP ve Perinçek’in Uygur meselesindeki eleştiri oklarının merkezine oturduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle birincisi özellikle MHP’nin Uygur meselesinde ABD ve Batı karşıtlığı üzerinden geliştirdiği söylem biçiminin İYİ Parti’de Çin emperyalizmi ile karşılandığı görülmüştür. İkincisi, AK Parti iktidarının Suriyelilere ve Filistinlilere gösterdiği hassasiyeti Uygurlara gösteremediği (Ağralıoğlu, 2018; TBMM, 2018) ve Türkiye’deki ve Doğu Türkistan’daki Uygurların sorunlarına Çin’le kurulan birtakım çıkar ilişkilerinin olumsuz bir etkisi olduğu sıklıkla

¹⁹ Türkoğlu’nun teklifi de dikkate alınarak AK Parti Osmaniye Milletvekili ve TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Derya Yanık tarafından verilen önerge ile ilgili komisyonun kuruluş gerekçesinde; “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde Müslüman Uygur Türkleri ile diğer Müslüman toplulukların karşılaştıkları sorunlar, İslamofobi ve ırkçılık uygulamalarının coğrafi sınır tanımadan bütün dünyada yayılmış olduğunu göstermektedir.” ifadelerine yer verilmiştir. Böylece 2017-2024 yılları arasındaki dönemde İYİ Parti’nin girişimi ile tek somut yasama adımının bu örneklik ile kısmen de olsa gerçekleştirildiği öne sürülebilir.

vurgulanmıştır. Bu açıdan İYİ Parti, AK Parti iktidarını somut adımlar konusunda MHP'ye göre daha fazla sorumlu tutarken, Perinçek çizgisine yakınlaşma iddiasında ise MHP'yi AK Parti'ye göre daha fazla suçlamaktadır. Dahası İYİ Parti, Türk ve Müslüman olduğunu vurguladığı (Tv100, 2020) Uygurlara ilişkin AK Parti ve MHP'nin her ikisinin de ideolojik bir sapma yaşadığını düşünmektedir. Buna karşın MHP ise ideolojik olarak suçlanamayacaklarını, AK Parti iktidarının gerekeni yapacağına inandıklarını ve ABD emperyalizmine içerde ve dışarıda hizmet edecek girişimlere karşı duracaklarını savunmuştur.

İYİ Parti'nin MHP ve AK Parti ortaklığına Perinçek'i de ekleyen anlayışına koşut olarak temelde geliştirdiği iki tür ısrarcı siyasi tutumu ile hem ideolojik bakımdan başarısızlığa hem de insan hakkı ihlallerinin önlenmesinde başarısızlığa bir vurgu söz konusudur. Böylece Uygur meselesinde iç ve dış siyasetin geneli üzerinde bir başarısızlık resmedilmiştir. İYİ Parti, AK Parti iktidarının ekonomik ve siyasi gerekçelerle Uygur meselesini göz ardı ettiğini ve MHP'nin Cumhur İttifakı'nın kurucu ortağı olması ile ideolojik bir sapmayı da içerecek şekilde meseleyi gündeminden çektiğini savunmuştur. Özellikle MHP'nin Perinçek çizgisine yakınlaştığı iddiasının bir sonucu olarak Uygurların Türkiye'de de çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldığı belirtilerek AK Parti ve MHP'nin söylemsel ve eylemsel boyutta harekete geçmesi için baskı siyaseti yürütülmüştür. İYİ Parti, bir yandan MHP'yi milliyetçilik üzerinden sıkıştırmaya çalışarak Suriyelilere ve Filistinlilere AK Parti iktidarı tarafından verildiği ileri sürülen önemin "soydaşlar"dan esirgendiğini savunmuştur.

MHP'de 2017-2019 döneminde teşkilatlar ve ilişkili kuruluşlar düzeyinde belli başlı birkaç protesto etkinliğinin de terk edilerek süreç içerisinde Uygur meselesinin yalnızca sosyal medyada siyasi anma biçiminde varlık gösterebildiği anlaşılmıştır. İYİ Parti'nin ise MHP'ye göre somut adımlar atılması yönünde daha üst düzeyde Uygur meselesine ilişkin faaliyetler içerisinde bulunduğu görülmüştür. Bu yönüyle İYİ Parti, Türk milliyetçisi seçmen kitlesini dikkate alarak MHP'yi sıkıştırabileceği alanı oldukça zorlayan bir siyaset benimsemiştir. Buna karşın İYİ Parti'nin muhalif bir parti olarak gösterdiği eylemsellik çabalarının neredeyse tamamının MHP'nin de çekimser siyasi tutum alma kararına/pratiğine koşut olarak akamete uğradığı/sonuçsuz kaldığı görülmüştür.

MHP'nin zımni desteğini de alarak AK Parti'nin Uygur meselesinde Çin'le ilişkileri olabildiğince olumlu tutan bir çizgiye kaydırıldığı anlaşılmıştır. 2009'da "adeta soykırım" yapıldığı yaklaşımından daha pasif bir siyasete geçilmesinde; 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi sonrası içeride ve dışarıda değişen yeni (itici-çekici) konjonktürün etkisi, kaçınılmaz olmuştur. AK Parti, bir yandan Batı Bloğu yerine Şangay'la ilişkilere yönelirken (Gazete Oksijen, 2024) bir yandan da MHP'yi iktidarının dolaylı bir ortağı/paydaşı haline getirmiştir. Böylesi bir süreçte AK Parti'nin Çin'le ekonomik çıkar ilişkileri çerçevesinde genişletmek istediği siyasetinde Uygur meselesi, daha atıl bir konu halinde rölanteye alınmıştır. Yeni siyasi konjonktür içerisinde "ideolojik konumu" itibarıyla AK Parti'nin bu meseledeki tutumunu rahatlatan MHP, aynı zamanda çekimser ve savunmacı pozisyonda konumlanmak zorunda kalmıştır. İYİ Parti'nin Uygur meselesindeki yüksek profili karşısında MHP, fiili iktidarda olma sorumluluğu ile resmi olarak yürütme organında bulunmayı birbirinden ayırt etme tercihinde kalsa da salt çekimser pozisyon benimsemiştir. Bu nedenle AK Parti hükümetinin paydaşı olmak, İYİ Parti'nin başat rol oynadığı somut eylem taleplerinin yaşama geçirilmesine engel olmaya yetmiştir. Böylece MHP açısından fiili iktidarda olma pozisyonu ve ideolojik-parti rekabeti, savunmacı çekimserliğe ve eylemsizliğe neden olmuştur. İYİ Parti açısından ise sonuç alamadığı eylemlilik faaliyetleri, muhalefette olma pozisyonu açısından hem aktif bir işlev sunması hem de baskı siyaseti izlemesi yönüyle İYİ Parti'yi ısrarcı bir niteliğe büründürmüştür.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Çalışmanın tamamı iki yazar ile birlikte eşit oranda oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı

Çalışmada kişi veya kurumlar ile herhangi bir çıkar çatışması mevcut değildir.

Kaynaklar

- AA (Anadolu Ajansı) (2015, 26 Haziran). Öldürülen Uygur Türkleri için gıyabi cenaze namazı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/oldurulen-uygur-turkleri-icin-giyabi-cenaze-namazi/32229>
- AA (Anadolu Ajansı) (2019, 13 Aralık). Çin'in Doğu Türkistan politikaları protesto edildi. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cinin-dogu-turkistan-politikalari-protesto-edildi/1673009>
- Adana Hilal (2019, 16 Aralık). Doğu Türkistan meselesine Ankara merkezli bakmalıyız. <https://www.adanahilal.com/haber-mhp-li-akcay-dogu-turkistan-meselesine-ankara-merkezli-bakmaliyiz-15148.html>
- Ağralıoğlu, Y. (2018, 10 Ekim 2018). Doğu Türkistan ile ilgili yapmış olduğu konuşma. <https://www.youtube.com/watch?v=FUsJplOn2gc>
- Äla, M. (2021). *Worse than death: Reflections on the Uyghur genocide*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, London: Hamilton Books.
- Alperen, Ü. (2024). Uygur sorununun Türkiye-Çin ilişkilerine etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(2), 919-932.
- Atsız, H. N. (1998). *Bozkurtların ölümü*. Bütün eserleri / Hüseyin Nihal Atsız (2. baskı) içinde. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Aykırı X (2023, 19 Ocak). İYİ Parti'nin Uygur Türkleri için verdiği önerge AKP-MHP oylarıyla reddedildi. <https://x.com/aykiricomtr/status/1616128180867285003>
- Ayup, A., Tékin, S. ve Sidick, E. (2022). Linguistic, Cultural, and Ethnic Genocide of the Uyghurs in Xinjiang, China. T. Skutnabb-Kangas ve R. Phillipson (Ed.), In, *The Handbook of Linguistic Human Rights* (1. ed., pp. 341-355). Wiley. doi:10.1002/9781119753926.ch24
- Bakaç, N. (2023, 9 Eylül). Milliyetçilik ekseninde MHP ve İYİ Parti. *Perspektif*. <https://www.perspektif.online/milliyetcilik-ekseninde-mhp-ve-iyi-parti/>
- BBC Türkçe (2017, 20 Haziran). MHP'li muhaliflerin düzenlediği tüzük kurultayı iptal edildi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40325264>
- BBC Türkçe (2018, 4 Mayıs). Seçim 2018: Muhalefetin kurduğu Millet İttifakı nasıl işleyecek?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43992766>
- BBC News Türkçe (2021, 3 Mart). Akşener, Bahçeli'ye tepki gösterdi, 'İYİ Parti önüne getirilen fezlekelere gözü kapalı el kaldırmaz' dedi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56266085>
- Ben TV Youtube (2019, 9 Ocak). "Doğu Türkistan'ın sınırı mı bize uzak yoksa vicdanımız mı Doğu Türkistan'a uzak". <https://www.youtube.com/watch?v=EB4Ft5SDXjw>
- Bilingual Counter-Terrorism Law. (2015, 28 Aralık). China Law Translate. <https://www.chinalawtranslate.com/bilingual-counter-terrorism-law/?lang=en>
- Castets, R. (2015). The Modern Chinese state and strategies of control over Uyghur Islam. *Central Asian Affairs*, 2(3), 221-245. doi:10.1163/22142290-00203001

- Chaudhuri, D. (2010). Minority economy in Xinjiang—A source of Uyghur resentment. *China Report*, 46(1), 9-27. doi:10.1177/000944551004600102
- China Statistical Yearbook 2020. (t.y.). <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2020/indexeh.htm>
- Communications, cases examined, observations and other activities conducted by the Working Group on enforced or involuntary disappearances. (2018, 16 Ağustos). <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/251/55/pdf/g1825155.pdf>
- Çaksu, A. (2020). Islamophobia, Chinese style: Total internment of Uyghur Muslims by the People's Republic of China. *Islamophobia Studies Journal*, 5(2). doi:10.13169/islastudj.5.2.0175
- Davis, E. V. W. (2008). Uyghur Muslim ethnic separatism in Xinjiang, China. *Asian Affairs: An American Review*, 35(1), 15-30. doi:10.3200/AAFS.35.1.15-30
- Dwyer, A. M. (2005). *The Xinjiang conflict: Uyghur identity, language policy, and political discourse*. Policy Studies. Washington/D.C: East-West Center.
- DW Türkçe (2017, 29 Haziran). Bahçeli'ye muhalif isimler yeni parti kuruyor. <https://www.dw.com/tr/bah%C3%A7eliye-muhalf-isimler-yeni-parti-kuruyor/a-39478883>
- Edirne Yenigün Youtube (2022, 8 Mart). İYİ'lerden Uygur Türkleri için 8 dakika. <https://www.youtube.com/watch?v=tvOolplbJfo>
- Ercilasun, K. (2018). Introduction: The land, the people, and the politics in a historical context. G.K. Ercilasun & K. Ercilasun (Ed.), In, *The Uyghur community: Diaspora, identity and geopolitics, politics and history in central Asia*. New York: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/978-1-137-52297-9
- Erzurum Haber Gazetesi (2018, 28 Aralık). Erzurum'da Ülkücüler Doğu Türkistan için yürüdüler. https://erzurumhabergazetesi.com/84949-erzurumda-ulkuculer-dogu-turkistan-icin-yuruduler#google_vignette
- Etimesgut Ocak (2020, 5 Nisan), Doğu Türkistan'da Türk Soykırımı. <https://www.instagram.com/p/B-mDrLDpR3u/>
- Euronews (2021, 27 Ocak). Meral Akşener hükümetin Uygur politikasını eleştirdi: Perinçek, Erdoğan ve Bahçeli'yi esir almış. <https://tr.euronews.com/2021/01/27/meral-aksener-hukumetin-uygur-politikas-n-elestirdi-perincek-erdogan-ve-bahceli-yi-esir-al>
- Euronews (2021, 5 Mayıs). Her üç AK Partiliden biri hükümetin Uygur Türkleri için gerekli tepki göstermediğini düşünüyor. <https://tr.euronews.com/2021/05/05/her-uc-ak-partiliden-biri-hukumetin-uygur-turkleri-icin-gerekli-tepki-gostermedigini-dusun>
- Gazete Duvar (2019, 18 Aralık). HDP ve MHP arasında Uygur tartışması. <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/12/18/hdp-ve-mhp-arasinda-uygur-tartismasi>
- Gazete Duvar (2020, 11 Temmuz). HDP ve MHP'nin Uygur tartışması: Çin'e savaş mı açalım?. https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/07/11/hdp-ve-mhpnin-uygur-tartismasi-cine-savas-mi-acalim#google_vignette
- Gazete Duvar (2021, 28 Ocak). MHP'den 'Cinping Perinçek' yanıtı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mhpdn-cinping-perincek-yaniti-bahceli-dogu-turkistana-giden-ilk-devlet-adami-haber-1511662>
- Gazete Oksijen (2024, 12 Temmuz). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye, Şanghay Beşlisi'ne daimi üye olarak katılmalı. <https://gazeteoksijen.com/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-sanghay-beslisine-daimi-uye-olarak-katilimali-216684>
- Gökbayrak (2018, 18 Şubat). Çorum Ülkü Ocakları Doğu Türkistan'ı unutmadı. <https://www.gokbayrak.com/haberler/corum-ulku-ocaklari-dogu-turkistan-i-unutmadi--1663>

- GTV (Tokat Güneş Medya) (2018, 19 Aralık). Doğu Türkistan kan ağlıyor. https://www.facebook.com/tokatgunesmedya/videos/do%C4%9Fu-t%C3%BCrkistan-kan-a%C4%9Fliyor/572586493215533/?_rdr
- Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem*. (2022). <https://cdn.devapartisi.org/guclendirilmis-parlamenter-sistem/Guclendirilmis-Parlamenter-Sistem-Mutabakat-Metni.pdf>
- Haber Alp (2021, 5 Nisan). Vefatının 24. yılında Başbuğ Alparslan Türkeş ve Doğu Türkistan davası. <https://www.haberalp.com/vefatinin-24-yilinda-basbug-alparslan-turkes-ve-dogu-turkistan-davasi>
- Haksöz Haber (2021, 30 Mart). Kimse MHP'yi ikazen dahi Türklük konusunda eleştiremezmiş!. <https://www.haksozhaber.net/kimse-mhpyi-ikazen-dahi-turkluk-konusunda-elestiremezmis-141770h.htm>
- Hamsici, M. (2024, 20 Ağustos), Çin'in Türkiye'deki varlığı artıyor mu, Uygur meselesi gündemden düştü mü?, BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ce38wly3772o>
- Hürriyet (2015, 4 Temmuz). Ülkü Ocakları Doğu Türkistan İçin Yürüdü. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/eskisehir/ulku-ocaklari-dogu-turkistan-icin-yurudu-37138077>
- Independent Turkish (2019, 21 Aralık). HDP, MHP'yi Doğu Türkistan'a sahip çıkmamakla suçladı. Haber: Ali Kemal Erdem, <https://www.indyturk.com/node/107031/haber/hdp-mhpyi-do%C4%9Fu-t%C3%BCrkistana-sahip-%C3%A7%C4%B1kmamakla-su%C3%A7lad%C4%B1-mhpden-yerini-bile-bilmezler>
- Independent Turkish (2021a, 27 Ocak). MHP: Liderimiz Bahçeli, Doğu Türkistan'a giden ilk devlet adamı. <https://www.indyturk.com/node/307191/mhp-liderimiz-bah%C3%A7eli-do%C4%9Fu-t%C3%BCrkistan%E2%80%99-giden-ilk-devlet-adam%C4%B1-hi%C3%A7bir-parti-devlet-akl%C4%B1n%C4%B1n>
- Independent Turkish (2021b, 30 Mart). Bahçeli: Kimse bize Türklük konusunda söz söyleyemez. <https://www.indyturk.com/node/337636/haber/bah%C3%A7eli-kimse-bize-t%C3%BCrkler%C3%BCk-konusunda-s%C3%B6z-s%C3%B6yleyemez>
- İnanış (2021, 15 Mart). Neden basında MHP yetkililerinden bir açıklama görmüyoruz. <https://www.inaniszgazetesi.com/haber/14530819/camur-at-izi-kalsin-siyaseti-olmamalidir>
- İYİ Parti Youtube (2021, 14 Aralık). İnsan hakları ve Doğu Türkistan. <https://www.youtube.com/watch?v=VOxldB7PYWg>
- İYİ Parti (2024). Çin Uygur Özerk Bölgesi insan hakları raporu. <https://iyiparti.org.tr/cin-uygur-ozerk-bolgesi-insan-haklari-raporu>
- KRT (2022, 3 Haziran). Türkiye-Çin maçı; Akşener'in arkasında açılan 'Doğu Türkistan' bayrağı damga vurdu. <https://www.krttv.com.tr/turkiye-cin-macina-aksenerin-arkasinda-acilan-dogu-turkistan-bayragi-damga-vurdu>
- Malatya Cadde (2019, 12 Ocak 2019). Başkan Avşar, 'Doğu Türkistan'da Uygur Türkleri'ne Yönelik Sistemik Bir Zulüm'. <https://www.malatyacadde.com/baskan-avsar--dogu-turkistanda-uygur-turklerine-yonelik-sistemik-bir-zulum--/42269/>
- MHP (2009). "Genel Başkanımız Sayın Devlet Bahçeli'nin Sincan Uygur Bölgesindeki Katliam Hakkında Son Gelişmeler Işığında Yapmış Oldukları Yazılı Basın Açıklaması". https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/701/index.html
- MHP (2020). "İç ve Dış İşgal Cephesine Karşı" Direnen Ülke Türkiye. https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/kitaplar/ic_ve_dis_isgal_cephesine_karsi_direnen_ulke_ulke_turkiye.pdf

- MHP (2023, 24 Haziran). Doğu Türkistan Müslüman Türk milletinin mağdur ve mazlum gök bayrağıdır. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/5206/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sa_yin_Devlet_BAHCELI__nin_sosyal_medya_hesabi_twitter_uzerinden_yayinladiklari_mesajla.html
- MHP AiB Facebook (2019, 17 Aralık). Doğu Türkistan davasının yılmaz savunucusu İsa Yusuf Alptekin'i rahmetle anıyoruz. <https://www.facebook.com/100067066774592/posts/2200429120251763/>
- MHP Altındağ Instagram (2021, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. <https://www.instagram.com/p/CQ8sQ5qjuB3/>
- MHP Ankara Facebook (2024, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. <https://www.facebook.com/MhpAnkarail/photos/urum%C3%A7ide-katledilen-uygur-t%C3%BCrk%C3%BC-karde%C5%9Flerimizi-rahmet-ve-dualarla-an%C4%B1yoruz-ruhla/807761354802750/>
- MHP Ankara Instagram (2024, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. <https://www.instagram.com/mhpankarail/p/C9CR5SuNH4t/>
- MHP Avcılar Instagram (2020, 12 Kasım), Tüm Uygur Türklerinin Cumhuriyet Günlerini Kutlar. <https://www.instagram.com/mhpavcilar/p/CHe7xG-DKsM/>
- MHP Eskişehir Facebook (2023, 5 Temmuz), Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=265994149458487&id=100081437116422&set=a.216930627698173&locale=tr_TR
- MHP Eyüpsultan Facebook (2022, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. https://www.facebook.com/MHPEyupsultanIstanbul/posts/urum%C3%A7ide-katledilen-uygur-t%C3%BCrk%C3%BC-karde%C5%9Flerimizi-rahmet-ve-minnet-ile-an%C4%B1yoruz-ruh/5558267797530979/?locale=ms_MY
- MHP Facebook (2019, 13 Şubat). MHP'li Akçay'dan Dışişleri Bakanlığına Doğu Türkistan Desteği. <https://www.facebook.com/Mhptbmmgrubu/videos/mhpli-ak%C3%A7aydan-di%C5%9Fi%C5%9Fleri-bakanli%C4%9Fina-do%C4%9Fu-t%C3%BCrkistan-deste%C4%9Fi/2093854440906788/>
- MHP Gaziantep Instagram (2022, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. <https://www.instagram.com/p/CfpAbxbqjr6/>
- MHP Instagram (2021, 20 Ocak). <https://www.instagram.com/mhpsosyalresmi/>
- MHP Kayseri Instagram (2022, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. <https://www.instagram.com/p/Cfn49EVLPAD/>
- MHP Konya Facebook (2020, 29 Nisan). Doğu Türkistan'ın Lideri Osman Batur. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1618004878364376&id=145649212266624&set=a.146087592222786&locale=it_IT
- MHP Osmangazi Facebook (2023, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=689739346527668&id=100064748256547&set=a.253318110169796&locale=nb_NO
- MHP-X (2018a, 15 Kasım). Yaşasın haklı Doğu Türkistan davamız!. https://x.com/MHP_Bilgi/status/1063409018465673222
- MHP-X (2018b, 17 Aralık). Doğu Türkistan davasının yılmaz savunucusu İsa Yusuf Alptekin'i rahmetle anıyoruz. https://x.com/MHP_Bilgi/status/1074652984242528257
- MHP-X (2021a, 30 Mart). Türk milletiyle gönül bağı kopmuş kim varsa bize Uygur Türkleri konusunda laf ediyor. https://x.com/MHP_Bilgi/status/1376841110631374853

- MHP-X (2021b, 30 Mart). Uygur Türkleri'nin hüznü yüreğimizdedir. https://x.com/MHP_Bilgi/status/1376919031647723526
- MHP-X (2024, 5 Temmuz). Urumçi'de katledilen Uygur Türk'ü kardeşlerimiz. https://x.com/MHP_Bilgi/status/1809153426636312762
- MHP YouTube (2019b, 18 Aralık). Türk milliyetçileri ve ülkücüler, Türkiye'de Doğu Türkistan davasının sancağını taşımıştır. <https://www.youtube.com/watch?v=7obBlcBR4ig>
- MHP YouTube (2021, 30 Mart). Be hey gafiller, Türklük ne zamandır sizin ana meseleniz oldu?. <https://www.youtube.com/watch?v=rowS94J5wWE>
- Minority Rights Group (2023, July). Uyghurs in China. (2023). <https://minorityrights.org/communities/uyghurs/>
- NTV (2016, 11 Ekim). Bahçeli'den Başkanlık Sistemi Çıkışı. https://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden-baskanlik-sistemi-cikisi,c1WeUw7SfUaRhJHd_4gJAQ
- Oda TV (2020, 22 Aralık). Eski MHP'li İyi Parti Gümüşhane İl Başkanı Ali Ateş'ten Bahçeli'ye. <https://www.odatv.com/siyaset/eski-mhpli-iyi-parti-gumushane-il-baskani-ali-atesten-bahceliye-hicbir-zaman-iktidar-olmayi-istemiyormus-198540>
- Olay Rize Youtube (2022, 8 Mart). Uygur kadınları için ayağa kalk. <https://www.youtube.com/watch?v=KLbfyLzbfA>
- Özpek, B.B. (2021). MHP Raporu. <https://new.daktilo1984.com/wp-content/uploads/MHP-RAPORU.pdf>
- Pokalova, E. (2013). Authoritarian regimes against terrorism: Lessons from China. *Critical Studies on Terrorism*, 6(2), 279-298. doi:10.1080/17539153.2012.753202
- Rodríguez-Merino, P. A. (2023). *Violence, discourse and politics in China's Uyghur region: The terroristization of Xinjiang*. Interventions. Abingdon, Oxon, New York, NY: Routledge.
- Saklıca, İ.E. (2019, 24 Aralık). Çin'in Doğu Türkistan politikalarının araştırılması önergesinin AK Parti oylarıyla reddedildiği iddiası. <https://teyit.org/analiz/cinin-dogu-turkistan-politikalarinin-arastirilmesi-onergesinin-ak-parti-oylariyla-reddedildigi-iddiasi>
- Seymour, J. D. (2000). Xinjiang's production and construction corps, and the sinification of Eastern Turkestan. *Inner Asia*, 2(2), 171-193.
- Silifke Ülkü Ocakları Facebook (2019, 14 Ocak). Doğu Türkistan Türk'tür. <https://www.facebook.com/SilifkeOcak/videos/e%C4%9Fer-islam-d%C3%BCnyas%C4%B1-m%C3%BCsl%C3%BCman-ar%C4%B1yorsado%C4%9Fu-t%C3%BCrkistan-m%C3%BCsl%C3%BCmand%C4%B1re%C4%9Fer-t%C3%BCrk-d%C3%BCnyas%C4%B1t/1876447579130517/>
- Smith Finley, J. N. (2013). *The art of symbolic resistance: Uyghur identities and Uyghur-Han relations in contemporary Xinjiang*. Erscheinungsort nicht ermittelbar: Brill.
- Soydan, M. (2009, 17 Temmuz). Türkeş: Türkistan Türklüğün davası. *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkes-turkistan-turklugun-davasi-20025h.htm>
- Sözcü (2021, 6 Nisan). Çin'den Meral Akşener ve Mansur Yavaş'a tepki. <https://www.sozcu.com.tr/cinden-meral-aksener-ve-mansur-yavasa-tepki-wp6357244>
- Sözcü (2023, 19 Ocak). AKP ve MHP, bu kez de Uygur Türkleri için gelen öneriye hayır dedi. <https://www.sozcu.com.tr/akp-ve-mhp-bu-kez-de-uygur-turkleri-icin-gelen-oneriye-hayir-dedi-wp7562390>, <https://x.com/aykiricomtr/status/1616128180867285003>

- T24 (2021, 28 Ocak). MHP'den Meral Akşener'e "Cinping Perinçek" yanıtı. <https://t24.com.tr/haber/mhp-den-meral-aksener-e-cinping-perincek-yaniti-bahceli-turkiye-tarihinde-dogu-turkistan-a-giden-ilk-devlet-adamidir,929557>
- Tv100 (2020, 11 Temmuz). Doğu Türkistan önergesini AK Parti reddetti, MHP çekimser kaldı. <https://www.tv100.com/dogu-turkistan-onergesini-ak-parti-reddetti-mhp-cekimser-kaldi-haber-504314>
- TamgaTürk (2020, 11 Temmuz). Meclis'in Trajikomik Tablosu: HDP Doğu Türkistan'dan Bahsediyor, MHP "Çin'e Savaş mı Açalım" Diyor. <https://www.tamgatürk.com/meclisin-trajikomik-tablosu-hdp-dogu-turkistandan-bahsediyor-mhp-cine-savas-mi-acalim-diyor/14715/>
- TamgaTürk (2021, 17 Mart). 'Çin'e Savaş mı Açalım' Diyen MHP: Kimse Bizi Test Etmesin. <https://www.tamgatürk.com/cine-savas-mi-acalim-diyen-mhp-kimse-bizi-test-etmesin/26520/>
- TBMM (2017-2024). Tutanak Sorgu Formu. *TBMM Tutanak Dergisi*, 26., 27. ve 28. Dönem, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakSorgu>
- Türkav (2018, 15 Aralık). Doğu Türkistan Eylemi. <https://www.turkav.org.tr/turkav-basin/turkav-bursa-subesinin-katildigi-dogu-turkistan-eylemi/>
- Türk Ocakları (2023, 30 Ekim). <https://x.com/turkocaklari/status/1719030606485397661>
- Uygur Akademisi (2024, 18 Haziran). Müsavat Dervişoğlu: Doğu Türkistan meselesi bizim için milli bir davadır. <https://akademiye.org/tr/?p=7826>
- Uygur Haber (2018, 15 Kasım). Ülkü Ocakları başkanı TBMM'de Doğu Türkistan'daki zulümleri dile getirdi. <https://www.uygurhaber.com/ulku-ocaklari-baskani-tbmmde-dogu-turkistandaki-zulumleri-dile-getirdi/>
- Uygur Haber (2023, 5 Kasım). "Kuruluşunun 90. Yılında Doğu Türkistan Cumhuriyeti ve Günümüzde Doğu Türkistan" paneli düzenlenecek. <https://www.uygurhaber.com/kurulusunun-90-yilinda-dogu-turkistan-cumhuriyeti-ve-gunumuzde-dogu-turkistan-paneli-duzenlenecek/>
- Ülke TV Youtube (2021, 30 Mart). Uygur Türkleri'nin hüznü yüreğimizdedir. <https://www.facebook.com/ulketv/videos/uygur-t%C3%BCrklerinin-h%C3%BCzn%C3%BC-y%C3%BCre%C4%9Fimizdedir/464223031489490/>
- Wang, R. (2019). *Resistance under Communist China: Religious Protesters, Advocates and Opportunists*. Human Rights Interventions Ser. Cham: Springer International Publishing AG.
- Yurttaş TV YouTube (2023, 7 Kasım). "Doğu Türkistan'ı Sattınız!": MHP ile HEDEP Arasında Meclisi Sallayan Gerginlik!. <https://youtu.be/oOsvcuJ2eX4?si=S1h9N50JWjwTllob>
- Zenz, A. (2020). *Sterilizations, IUDs, and mandatory birth control: The CCP's campaign to suppress Uyghur birthrates in Xinjiang*. Washington, DC: The Jamestown Foundation.
- Zhou, Z. (2019). 'Fighting Terrorism According to Law': China's Legal Efforts against Terrorism. M. Clarke (Ed.), *Terrorism and counter-terrorism in China: Domestic and foreign policy dimensions* içinde , Oxford scholarship online Political Science. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780190922610.001.0001
- Zorlu, K. (2013, 15 Eylül). Başbuğ Türkeş ve Doğu Türkistan davası. *Yeniçağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/basbug-turkes-ve-dogu-turkistan-davasi-378632h.htm>

Extended Summary

The Uyghur issue is a persistent human rights concern that has drawn international attention for decades. The Chinese government's alleged systematic discriminatory and assimilationist policies in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region primarily target the Uyghur population, a Turkic ethnic group, along with other Muslim communities. Reported practices include the orchestrated migration of Han Chinese to the region to promote its "Sinification", the suppression of Uyghur identity through re-education or detention camps, and restrictions on the Uyghurs' religious practices and daily expressions of Islam. In response, the Chinese government frames its actions as part of the global war on terrorism, portraying both civilian and armed activities in the region as national security threats tied to terrorism.

The Uyghur identity and issue, situated at the intersection of Turkishness and Islam, naturally draw significant attention from Turkish public opinion. However, from the perspective of Turkish nationalism, the Uyghur issue carries a deeper, more profound resonance, rooted in both conscience and national sentiment. Central Asia, regarded as the "ancestral homeland", holds symbolic importance, while the Chinese regime's socialist character contributes to its portrayal as a national adversary within the ideological framework of Turkish nationalism.

This study examines the positions of two major political parties on the Uyghur issue, which represents one of the most significant divisions within Turkish nationalism since 2017. It argues that over the past seven years, the MHP has adopted a restrained, cautious, and distant approach, while the İYİ Party has been more active, persistent, and directly engaged. The study highlights that this divergence stems primarily from the complex power dynamics the MHP has developed with the AK Party/Erdoğan administration since 2016. It demonstrates that during a period when the AK Party pursued a more balanced foreign policy with China, the MHP opted to address the Uyghur issue with a low profile or, when possible, to avoid bringing it to the forefront. Conversely, the İYİ Party, positioned within the opposition bloc, has sought to maintain the Uyghur issue as a key topic to challenge the MHP and underscore its own stance.

To explore this dynamic, the study analyses parliamentary speeches, news reports, and party statements. Both the MHP and İYİ Party share ideologically similar sensitivities and rhetoric rooted in Turkish nationalism. They frequently reference common thematic clusters such as the Turkish homeland, the *Ülkücü* (idealist) movement, captive Turks, Turanism, and the sky flag. In their criticisms of the Chinese regime, they emphasize human rights violations, including the existence of concentration camps, restrictions on the Uyghur language, systematic torture, and forced abortions. Both parties also critique the international community for its failure to take adequate action against these violations.

However, the distinction between the parties becomes apparent in the context of international relations and diplomacy involving the AK Party/Erdoğan administration's stance toward China. As part of the current government's effort to align more closely with the China-Russia bloc as an alternative to the West, the İYİ Party has criticized the administration for insufficiently addressing the Uyghur issue, failing to seek international support at summits, and limiting its actions to rhetorical gestures. This lack of substantive action is also reflected in the MHP's pattern of abstention and rejection votes on parliamentary motions concerning the Uyghur issue.

At this juncture, the İYİ Party has adopted a more proactive approach, exemplified by preparing a comprehensive report on the Uyghur issue, hosting representatives of the Uyghur community during parliamentary group meetings, regularly raising the issue in parliamentary discussions, and actively organizing or participating in rallies in support of Uyghurs. In contrast, the MHP has taken a more defensive stance, arguing that the Uyghur issue is susceptible to exploitation by imperialist powers and emphasizing its lack of executive authority within the current government.